

Barn i familjehem

Vilka faktorer bidrar till en välfungerande placering?

Eva Axelsson &
Katja Thörnberg

Socialhögskolan vid Lunds
Universitet
SOPA63
Vt-08

Handledare:
Claes Levin

Abstrakt

Author: Eva Axelsson and Katja Thörnberg

Titel: Children in foster care – Which factors are important to achieve a positive result?

Supervisor: Claes Levin

The purpose of this study has been to investigate which factors are important with foster home placing, to achieve a positive result for the child. The questions that we have focused on is the importance of the child's earlier experiences and relations, the foster homes attitude and approach, the social service organization and the cooperation between these concerned parties. We have also looked at the importance that the relation between the biological family, the child and the foster home can have. This study has been carried out using qualitative interviews with several foster homes, social welfare secretaries and a researcher in the area. We have also chosen to separate the foster homes on the basis of two foster homes only accepting teenagers while other accepting younger children.

The theoretical concepts we have chosen to use are connected to attachment theory and the ecology of human development point of view. The result has showed that the factors that were given priority to were: The relations between the foster home, the biological parents, the social service and the child, the foster homes function in relation to approach and ability to satisfy the needs of the child, the child's age, the school situation, and finally the operation of the social welfare services.

Keywords: Foster home, foster home placing, foster child.

Nyckelord: Familjehem, familjehemsplacering, fosterhemsplacering, fosterbarn.

Innehållsförteckning

1. Problemformulering	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Frågeställningar.....	5
2. Bakgrund	5
2.1 Historik och lagar.....	5
2.2 Definition av begrepp.....	7
3. Metod	8
3.1 Val av forskningsmetod.....	8
3.2 Litteratursökning.....	9
3.3 Källkritik.....	9
3.4 Urval.....	9
3.5 Intervjuerna.....	10
3.6 Bearbetning av intervjuerna.....	11
3.7 Studiens begränsningar.....	12
3.8 Validitet och reliabilitet.....	12
3.9 Etiska överväganden.....	13
3.10 Inbördes arbetsfördelning.....	14
4. Tidigare forskning	14
4.1 Olika inriktningar inom forskning.....	14
4.2 Barnet.....	15
4.3 Familjehemmet.....	18
4.4 Socialtjänsten.....	21
5. Teorier och förklaringsmodeller	23
5.1 Anknypningsteori.....	23
5.1.1 Anknypningsmönster.....	24
5.1.2 Teorins koppling till vår studie.....	25
5.2 Utvecklingsekologi.....	26
5.2.1 Teorins koppling till vår studie.....	27
6. Presentation av intervjupersoner	27
6.1 Familjehemmen.....	27
6.2 Familjehemssekreterarna	28
7. Resultat och analys	29

7.1 Relationer.....	29
7.1.1 Relationer utifrån tidigare forskning.....	32
7.1.2 Analys.....	33
7.2 Familjehemmens funktion.....	33
7.2.1 Familjehemmets funktion utifrån tidigare forskning.....	37
7.2.2 Analys.....	38
7.3 Skola och socialt umgänge.....	39
7.3.1 Skola och socialt umgänge utifrån tidigare forskning.....	41
7.3.2 Analys.....	42
7.4 Ålder.....	42
7.4.1 Ålder utifrån tidigare forskning.....	44
7.4.2 Analys.....	44
7.5 Socialtjänstens funktion.....	45
7.5.1 Organisering.....	45
7.5.2 Rekrytering.....	46
7.5.3 Handledning, utbildning och stöttning.....	47
7.5.4 Socialtjänstens funktion utifrån tidigare forskning.....	48
7.5.5 Analys.....	49
8. Slutdiskussion.....	50
Bilagor.....	52
Referenslista.....	54

1 Problemformulering

I Sverige har vi en lång tradition av vad som förr kallades fosterbarnsvård. Den första fosterbarnsstadgan kom år 1785. Det var inte förrän under efterkrigstiden som man började använda den barnpsykologiska forskningen för att se vilka effekter fosterbarnsvården kunde ha för barnen. Det dröjde dock in på 1970-talet innan kunskapen om barn och separationer samt de biologiska föräldrarnas betydelse för barnen började få genomslag i lagstiftningen. Detta är grunden till den familjehemsvård som finns idag (Hagbard 1993).

En av oss kom under sin praktikperiod i kontakt med familjehemssekreterare och olika familjehem. Utifrån denna kontakt väcktes intresset för att undersöka den här typen av insats och använda det som underlag för vår C-uppsats. Det var en specifik händelse som väckte tankar över vad som gör en lyckad familjehemsplacering. Det var juletid och socialtjänstens familjehemssekreterare hade arrangerat en julpysseafton för alla familjehemmen i den utvalda kommunen samt deras biologiska och placerade barn. Förundran låg i att det verkligen inte gick att särskilja de biologiska barnen från familjehemsbarnen utifrån föräldrarnas relation till barnen. Många gånger förmedlas en ganska negativ bild i media av den här formen av insats. Vårt intresse blev att försöka förstå vad som bidrar till att insatsen fungerar väl.

De barn eller ungdomar som saknar vård och omsorg från föräldrar och inte har en fungerande hemsituation av olika anledningar kan bli aktuella för en familjehemsplacering. De vanligaste skälen till en familjehemsplacering är: missbruk, fysisk eller psykisk problematik, utvecklingsstörning eller brist på mognad, relationsstörningar mellan barn och förälder, sexuella övergrepp, försummelse eller vanvård, psykisk eller fysisk misshandel, destruktivt beteende hos barnet/ungdomen eller kriminalitet. Vanligast är att en familjehemsplacering sker enligt SoL, (Socialtjänstlagen) i samtycke med föräldrarna. Då föräldrarna inte samtycker kan barnet placeras enligt LVU, (Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (Allt om familjehem, 2007)).

I denna studie avser vi att undersöka vilka faktorer som familjehemmen och familjehemssekreterarna lyfter fram för att det ska bli en välfungerande placering för barnet.

1.1 Syfte

Vårt syfte är att undersöka vilka faktorer som har betydelse, enligt familjehem och familjehemssekreterare, för att det ska bli en välfungerande familjehemsplacering.

1.2 Frågeställningar

Vilken betydelse har följande faktorer, enligt familjehem och familjehemssekreterare, för att det ska bli en välfungerande placering:

- Barnets tidigare anknytning och relationer?
- Familjehemmets inställning och förhållningssätt?
- Socialtjänstens organisering och förhållningssätt?
- Samverkan mellan berörda parter?
- Relationen mellan biologiska familjen, barnet och familjehemmet?

2 Bakgrund

I detta avsnitt kommer vi att redovisa en kort historik över hur fosterbarnsvården sett ut tillbaka i tiden. Vi kommer att beskriva hur lagarna och olika synsätt växt fram och i sin tur påverkat området. Vi kommer även att redogöra för olika begrepp.

2.1 Historik och lagar

Sverige har en lång tradition av att placera barn i fosterhem. Den första fosterbarnsstadgan fick vi i Sverige år 1785. Barnen som placerades under denna tid utnyttjades ofta i form av arbetskraft. Vården av fosterbarn reglerades i legostadgan och i fattigvårdsförordningar. I legostadgan framhölls barnens förpliktelse att stanna i tjänst hos fosterfamiljen till dess att deras omkostnader ersatts. I stadgan reglerades även hur barnen skulle behandlas. Barnen skulle behandlas ”Christeligen” med rätt till nödortftig föda och klädsel (Lönnroth 1991). Så småningom uppmärksammades barnens missförhållanden och år 1902 infördes lagstiftning som skulle skydda de barn som befann sig i fosterhem. Intresset för barnens situation växte sig starkare under 1900-talet både i Sverige och utomlands. Det talades om fosterbarnsindustri och änglamakerskor. Fosterbarnsindustrin grundade sig i fosterföräldrar som tog på sig uppdraget enbart av ekonomiska skäl. Änglamakerskor kallades de kvinnor som kunde

ta emot fosterbarn mot en engångssumma från staten och därefter påskynda barnens död genom vanvård (Bergman, 2007).

I 1902 års lag tillkom även bestämmelser om att fosterbarnsvården skulle kontrolleras. Det var kommunernas hälsovårdsnämnder eller kommunalnämnder som skulle utföra tillsynen. Lagen omfattade endast barn under sju år (Sköld, 2006). De biologiska föräldrarnas känslomässiga betydelse för barnen var ännu inte känd. Det var först under efterkrigstiden som den började uppmärksammas av den barnpsykologiska forskningen. Genom Bowlbys och Robertsons studier av barn som separerats från sina föräldrar kom man fram till att detta kunde medföra svåra konsekvenser för barnen. Det dröjde dock långt in på 1970-talet innan kunskapen om barns separationer från föräldrarna fick genomslag i det sociala arbetet (Hagbard, 1993). Kritiken mot 1902 års lag växte och kan sammanfattas enligt följande: *”Lagstiftningen tillät inte ingripanden mot barn som kroppsligen vanvårdades eller misshandlades, åldersgränserna för ingripanden var för snäva, fosterbarnskontrollen behövde skärpas och barnavårdens organisation var inte anpassad efter lagstiftarens intentioner”* (Lundström, 1993).

År 1924 ersattes 1902 års lag. Den nya lagen skulle komma att utöka det kommunala ansvaret för barnavården. Barnavårdsnämnder skulle vara obligatoriska och begreppet fosterbarn utvidgades till att gälla barn under sexton år. Det lades större vikt vid tillsyn av fosterfamiljerna och man talade mer i termer av lämplighet hos barnens tillsynspersoner (Bergman, 2007). 1960 års barnavårdslag kom att upphäva 1924 års barnavårdslag. Den innefattade allmänna åtgärder som skulle gagna barnets och den unges välfärd. En ny syn på ungas välfärd hade vuxit fram. Den psykiska barna- och ungdomsvården, (PBU) inrättades och Barnbyn Skå, som hade startat som ett forskningssamhälle redan 1947, utvecklades och kom att få allt större betydelse. Trots detta liknades 1960 års barnavårdslag fortfarande mycket vid de gamla lagarna (Falk, 2006). År 1980 kom den barnavårdslag som vi lyder under idag, den s.k. SOL-reformen. Lagen är uppbyggd under frivillighetslagen och tvångslagen. Skyddsreglerna från 1902-års lag ligger fortfarande som en grund för omhändertagande av barn enligt SoL eller LVU (Appelberg, 1993). Den kraftiga utbyggnaden av en offentlig sektor påverkade innehållet i lagen. Det skedde en ökad professionalisering inom det sociala arbetet och man skulle se lagen mer som ett samhällsskydd än ett straffande system. Större vikt lades vid att se till barnets välbefinnande. I barnavårdsutredningar sökte man förankring i olika psykologiska och samhällsvetenskapliga teorier (Lundström, 1993).

I april 2008 kom ändringar i lagen bl.a. gällande utredning av familjehem. Lagen understryker vikten av att ett tilltänkt familjehem ska utredas av en socialnämnd. Tidigare var det inte klart uttalat vem som haft ansvaret för utredningar av tilltänkta familjehem. Likaså har det kommit nya regler beträffande barns rätt till information vid en LVU-placering samt information om sina rättigheter under planerad eller pågående insats. Detta ska ske utifrån barnets ålder och mognad. Lagen är till för att skapa ett större lugn hos den unge vid en känslomässigt stressad situation samt för att ge barnet möjlighet att själv uttrycka sin inställning. Socialstyrelsen har även fått i uppdrag att kartlägga statistik bl.a. över utrednings- och bedömningsinstrument, metoder samt olika kvalitetsindikatorer inom den sociala barn och ungdomsvården. Detta beräknas ske under en tvåårsperiod (Socialstyrelsen, 2008).

2.2 Definition av begrepp

Fosterfamilj/Familjehem:

Den juridiska definitionen av familjehem finns i Socialtjänstförordningen 3 kap 2§,

Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

Begreppen fosterbarnsvård och fosterhem har i socialtjänstlagen ersatts av benämningen ”vård i familjehem”, i dagligt tal används benämningen familjehem. Med denna förändring ville man betona de nya intentionerna med vårdens innehåll. Förändringen innebar att man lade större vikt på lämplighet vid val av familjehem, god vård samt att kontakten med de biologiska föräldrarna skulle bevaras (Andersson 1995). I forskningen används begreppen fosterhem, fosterbarn samt fosterföräldrar frekvent och för att tydliggöra detta kommer även vi att använda oss av dessa begrepp synonymt med de begrepp som finns i den nuvarande lagstiftningen.

Må bra/Gå bra för:

När man i forskningen talar om barnens välbefinnande benämner man detta på olika sätt. En del forskare talar om avgörande faktorer för att det ska *gå bra för* barnet och andra nämner faktorer som är nödvändiga för att barnet ska *må bra*. Vår tolkning är att det kan gå bra för barnet då de yttre omständigheterna fungerar, som t.ex. skola, relationer, kamrater osv. Detta behöver dock inte innebära att barnet eller den vuxne

mår bra inombords. Där kommer vi till begreppet må bra som för oss innebär ett mentalt välmående.

Resilience:

Begreppet innebär att barnet har en motståndskraft och lättare kan anpassa sig trots att det utsätts för stress och motgångar. Det kan vara personliga egenskaper hos barnet som bidrar till detta men även miljöfaktorer kan ha betydelse som t.ex. stödjande vuxna i barnets nätverk.

Psykologisk förälder:

Den psykologiska föräldern är han/hon som under längre tid kan förse barnet med god omvårdnad, kärlek, intellektuell stimulans, kontinuitet och god uppfostran. Det handlar även om tillgodoseendet av fysiska behov, som till exempel hälsovård, fysiska aktiviteter, bostad osv.

3 Metod

I denna del kommer vi att redovisa studiens genomförande. Vi kommer att delge hur empirin samlats in och bearbetas samt etiska överväganden. Vi kommer också att redogöra för vilka urval samt andra överväganden som gjorts.

3.1 Val av forskningsmetod

Vi valde att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod i vår uppsats. Kvalitativ forskning bygger på att uppnå förståelse för det fält som studeras och för att uppnå det krävs interaktion mellan forskaren och fältet (Aspers 2007). Vi ville skapa oss en förståelse för det område vi undersökte och därför kändes det väsentligt för oss att ta del av familjehemmens och familjehemssekreterarnas egna erfarenheter. Det gav oss möjligheten att jämföra deras personliga upplevelser med vad som sägs i tidigare forskning på området. Genom att vi använde oss av en kvalitativ metod i form av personliga intervjuer hoppades vi på att få en bredare förståelse för vilka faktorer som påverkar utfallet av en familjehemsplacering.

3.2 Litteratursökning

Den mesta litteratur vi använde oss av sökte vi upp genom bibliotekets sökmotor. De sökord som användes var; Familjehem, familjehemsplacering, fosterbarn, fosterhem och barnavård. Viss litteratur hade vi tillgång till i våra egna privata samlingar. Vi fann ytterligare relevant litteratur genom att studera referenser. Vår handledare bistod med litteratur och även kurskamrater har förmedlat en del litteraturtips.

3.3 Källkritik

Vi är medvetna om att en del av den litteratur vi valt är av äldre årtal. Vi finner dock ändå litteraturen relevant och aktuell eftersom nyare forskning refererar till dessa forskningsresultat.

3.4 Urval

Vi valde att intervjua familjehemsföräldrar, familjehemssekreterare samt en erfaren forskare inom området, professor Gunvor Andersson på Socialhögskolan i Lund. Sammanlagt har vi utfört åtta intervjuer. Anledningen till vårt urval grundade sig i att de alla har erfarenheter av det valda området med olika infallsvinklar. Genom intervjuerna med familjehemmen kunde vi få ett "inifrån perspektiv" och en inblick i hur de ser på sitt uppdrag samt deras syn på vilka faktorer som har betydelse för utfallet. Familjehemssekreterarna bidrog med sin professionella syn på vilka faktorer de ansåg vara viktiga för att insatsen vård i familjehem skulle fungera så bra som möjligt. I Aspers (2007) kunde vi också läsa om att det är en fördel att ha informanter med olika positioner på fältet. Vår tanke på att intervjua Gunvor Andersson dök upp i samband med att vi sökte litteratur inom området och fann att hon var en av de mest tongivande forskarna. Genom att få ta del av hennes personliga erfarenheter och kunskap kunde vi öka vår förståelse kring vilka faktorer som påverkar vid en familjehemsplacering. Det som framkom i intervjun med Gunvor Andersson kommer framförallt att redogöras för i avsnittet tidigare forskning.

Urvalet av intervjupersoner började med att vi kontaktade två familjehemssekreterare i två utvalda kommuner. En av oss hade redan en etablerad kontakt med familjehemssekreterarna i en kommun efter sin praktikperiod. Övriga kontakter togs med familjehemssekreterare i närliggande kommuner. Vår tanke var att de, förutom att själva delta i våra intervjuer, också skulle kunna hjälpa oss att komma i

kontakt med familjehemmen. De blev alltså våra nyckelinformanter (Aspers 2007). Det innebar att tre av de fyra familjehemmen vi intervjuade utgick från familjehemssekreterarnas urval. Det fjärde familjehemmet kom vi i kontakt med genom att en kurskamrat hade en personlig relation till familjen. Vi hade vissa kriterier för de familjehem vi skulle intervjuas. Dels att de skulle ha haft uppdraget ett antal år och därmed besitta en viss erfarenhet och dels att det inte skulle röra sig om släktinghem eftersom vi kände att det kunde vara etiskt komplicerat. De familjehem som vi fick kontakt med uppfyllde dessa kriterier. Två av familjehemmen hade tagit emot yngre barn och de andra två hade inriktat sig emot tonårsplaceringar. De fyra familjehemmen vi intervjuade hade sina uppdrag från två olika kommuner. Tre av de intervjuade familjehemssekreterarna hade sina anställningar i dessa två kommuner och två av de intervjuade familjehemssekreterarna hade sina anställningar i en tredje kommun. En anledning till att vi sökte familjehemssekreterare i olika kommuner var att vi ville ta del av olika sätt att organisera arbetet av familjehemsvården.

3.5 Intervjuerna

Intervjun kan beskrivas som den del av studien där det empiriska materialet skapas och det är också där intervjuaren har möjlighet att uppnå förståelse för fältet (Aspers, 2007). När vi började förbereda oss för intervjuerna fick vi fundera kring metod, antal intervjuer, typ av frågor samt vilka personer vi skulle intervjuas. Vårt första steg var att ta kontakt med fältet för att kunna ta reda på vilka möjligheter det fanns för oss att få tag på intervjupersoner. Rent praktiskt gick vi så till väga att vi ringde upp familjehemssekreterare i olika kommuner och de kontaktade sedan i sin tur familjehemmen för att se om de kunde tänka sig att ställa upp på intervjuer. Vi valde telefonkontakt eftersom vi då kunde få besked direkt. När vi fått namn på tänkbara familjehem ringde vi upp dem och bokade tid för intervju. Med undantag för det familjehem där kontakt förmedlades via en kurskamrat. Intervjun med Gunvor Andersson bokades via e-post.

Innan vi började med våra intervjuer hade vi utformat en intervjuguide. Med hjälp av att vi hade läst in oss på litteratur inom området kunde vi finna vissa betydelsefulla faktorer som var återkommande och dessa använde vi i intervjuguiden (se bilaga 1). Vår intervjuguide reviderades några gånger innan den fastställdes. Vi hade då valt att ha en övergripande fråga, med ett antal faktorer som underrubriker, vilka vi utifrån

litteraturen förstått hade betydelse för utfallet av en familjehemsplacering. Vi bestämde oss för att göra en öppen intervju där vi framförde vår övergripande fråga och därefter lät vi intervjupersonerna tala ganska fritt kring den. Struktur på intervjuerna kunde liknas vid en tematiskt öppen intervju där forskaren valt ut ett antal teman att tala kring, detta för att lämna ett större utrymme till att utveckla samtalet och fånga upp intervjupersonens tankar (Aspers, 2007). De faktorer som vi själva skrivit ned togs upp under intervjuerna och intervjupersonerna kunde förmedla sina tankar kring om och hur dessa faktorer hade betydelse för utfallet. Vi använde oss av samma intervjuguide under samtliga intervjuer. Vi överlämnade även ett introduktionsbrev i samband med intervjuerna (se bilaga 2). Samtliga intervjuer med familjehemmen genomfördes i deras privata hem och samtliga intervjuer med familjehemssekreterarna ägde rum på deras respektive arbetsplatser. Detta var intervjupersonernas val. Intervjun med Gunvor Andersson gjordes på hennes tjänsterum på Socialhögskolan i Lund. Intervjuerna varade från fyrtiofem minuter upp till en och en halv timme. Samtliga intervjuer spelades in på band efter inhämtat samtycke från intervjupersonerna. Båda uppsatsskrivarna genomförde samtliga intervjuer tillsammans, men turades om att vara huvudansvariga för intervjuerna. Vi informerade i förväg om att vi skulle vara två intervjuare. Vi skickade inte ut intervjuguiden före intervjuerna med undantag för en intervju med två familjehemssekreterare på samma arbetsplats. Det berodde på att intervjupersonerna vid telefonkontakten själva bad om att få ta del av den i förväg. Förklara intervjuguiden,

3.6 Bearbetning av intervjuerna

Författarna gjorde en uppdelning och transkriberade fyra intervjuer var. Intervjuerna transkriberades ordagrant i den mån det var möjligt, för att sedan återkopplas till vårt arbete. Transkriberingarna var ett sätt för oss att bättre kunna tyda intervjupersonernas egna upplevelser samt för att kunna använda deras egna ord som citat i uppsatsen. En viss språklig redigering gjordes för att lättare kunna läsa och förstå citatens innehåll. Detta innebar att vissa grammatiska felsäkringar samt vissa överflödiga ord inte tagits med i texten som till exempel upprepningar, hummande och pauser. När transkriberingarna var klara och utskrivna började vi leta efter återkommande teman som kunde hjälpa oss att tyda vilka faktorer som intervjupersonerna ansåg påverkade utfallet av en familjehemsplacering. Dessa teman reviderades sedan under arbetets gång

efter noggrann genomläsning av det empiriska materialet. Till slut kunde vi lyfta fram de teman som var mest återkommande i våra intervjuer.

3.7 Studien avgränsningar

Vår studie bygger på åtta intervjuer med sammanlagt tolv intervjupersoner. Detta innebär att vårt empiriska material grundar sig på ett begränsat urval. Under arbetets gång insåg vi att vår studie begränsades av att vi endast intervjuade familjehemssekreterare inom socialtjänsten. Vi hade således inte tagit med socialsekreterarnas syn på vilka faktorer som påverkar utfallet av en familjehemsplacering. Det hade kunnat tillföra studien ytterligare en dimension eftersom denne, i de flesta fall, är barnets och även de biologiska föräldrarnas språkrör. Vi kände dock att vi var tvungna att begränsa oss då vi arbetade under en viss tidspress. I vår studie lät vi inte heller barnen eller de biologiska föräldrarna göra sina röster hörda. Detta var på grund av etiska skäl men kan ändå ses som en brist. På grund av studiens begränsning valde vi att i resultat och analysdelen fokusera på de faktorer som det lades störst vikt vid under intervjuerna. Detta innebar att ett antal faktorer i intervjuguiden föll bort.

3.8 Validitet och Reliabilitet

Reliabilitet syftar till om resultaten som framkommer i studien är tillförlitliga och att mätningen är gjord på ett bra sätt (Aspers 2007). Vi var medvetna om att vår studie skulle ha vilat på en större reliabilitet om vi hade förenat kvalitativa med kvantitativa undersökningsformer men uppsatsens storlek och även tiden begränsade oss (Aspers 2007). Vi måste också förhålla oss till det faktum att en intervjusituation är ett samspel mellan dem som deltar och därmed påverkas vi av varandra. Ingen är neutral utan alla bär med sig tidigare erfarenheter in i situationen. Vi var medvetna om att intervjupersonerna kunde påverkas av det faktum att vi kom från Socialhögskolan. Detta kan ha inneburit att de svarade på frågorna enligt vad de trodde vi förväntade oss. Vårt sätt att formulera frågor och lyfta fram olika faktorer påverkade intervjusituationen. Vi ansåg dock att genom att spela in intervjuerna på band och sedan transkribera dem, istället för att skriva anteckningar, så har reliabiliteten stärkts. Vi

anser också att det faktum att vi var två personer som genomförde alla intervjuer bidrar till att höja tillförlitligheten då vi tillsammans analyserat materialet.

Validiteten i en studie syftar till hur bra man mätt det man hade för avsikt att mäta (Aspers 2007). Vi har hela tiden arbetat utifrån studiens syfte och de frågeställningar vi formulerat. På så sätt har validiteten stärkts och vi hamnade inte i dilemma med en massa sidospår som inte var relevanta för studien. Även om vi inte skickade ut frågeställningar till intervjupersonerna i förväg så hade vi ändå meddelat dem vad syftet med vår studie var och detta anser vi också bidrog till att höja validiteten.

3.9 Etiska övervägande

Vi fick från början ompröva en tanke utifrån ett etiskt perspektiv. Vi hade då tänkt intervjua vuxna som i sin barndom varit placerade i familjehem. Efter kontakter med fältet och egna diskussioner kom vi fram till att det skulle innebära ett etiskt dilemma. Därför omprövade vi våra tankar och kom fram till att det var bättre att intervjua familjehem. Som vi tidigare nämnde valde vi bort intervjuer med släktinghem. De familjehemmen har oftast en nära relation till barnets föräldrar vilket gjorde att det kändes olämpligt att intervjua dem ur ett etiskt perspektiv.

Vi informerade våra intervjupersoner om studiens syfte redan då vi kontaktade dem första gången. Före intervjun lämnade vi också ett introduktionsbrev där vi ytterligare redogjorde för studiens syfte. Vi informerade då också om att vi kommer att bevara deras anonymitet och att vi endast hade för avsikt att använda deras utsagor i vår studie. Vi inhämtade deras samtycke till ovanstående samt till att spela in intervjuerna. För att bevara anonymiteten oidentifierade vi intervjupersonerna i vår studie och gav dem fingerade namn. Vi fick dock ha i åtanke att de intervjuade familjehemssekreterarna som förmedlat kontakten med familjehemmen kan komma att koppla vissa citat till de berörda familjehemmen. Gunvor Andersson är inte anonym. Vi inhämtade hennes samtycke till detta och gav henne också möjlighet att läsa och godkänna de delar av materialet där vi refererade till henne. Vi kommer att låta samtliga intervjupersoner få ta del av vår uppsats.

3.10 Inbördes arbetsfördelning

Båda författarna har varit delaktiga i uppbyggnaden av studiens samtliga delar. Under arbetets gång har författarna fördelat huvudansvaret för de olika avsnitten i uppsatsen för att sedan sammanställa den gemensamt. En av oss tog det övergripande ansvaret för teori, forskning och metod medan en av oss tog ett mer övergripande ansvar för problemformulering, historik samt resultat och analysdel. Vi vill dock poängtera att båda bidragit med text i alla delar. De delar som vi skrivit gemensamt är syfte, frågeställningar och slutdiskussion.

4 Tidigare forskning

Vi kommer i detta kapitel redogöra för vad tidigare forskning på området, barn i familjehem, kommit fram till. Vi har valt ut och sammanfattat de delar som belyser vilka faktorer som har en positiv inverkan vid en familjehemsplacering. Den forskning som vi studerat har riktat in sig på ett flertal olika områden som till exempel fosterbarn som vuxna, sammanbrott vid placering, separationers betydelse för barns utveckling, avgörande faktorer vid familjehemsplaceringar och så vidare. Vi har dock valt att använda enbart den forskning som berör de faktorer som har betydelse för barnet vid en pågående familjehemsplacering. Urvalet har gjorts med utgångspunkt i vad som framkommit i vårt empiriska material och vårt syfte med uppsatsen. Vi har valt att dela in forskningen i tre delar: olika inriktningar inom forskning, barnet, familjehemmet och socialtjänsten.

4.1 olika inriktningar inom forskning

Det har funnits olika linjer inom forskningen angående vad som är bäst för barnet vid en familjehemsplacering. Den ena sidan, med inriktning mot ett behovsrelaterat synsätt, har förespråkat vikten av att barnet skall få möjlighet att etablera nya relationer till fosterföräldrarna. Den andra sidan, det relationsorienterade synsättet, har å sin sida poängterat vikten av att barnet skall behålla kontakten med de biologiska föräldrarna (Vinterhed m.fl. 1981). Det var speciellt tre forskare som kom att förknippas med det behovsrelaterade synsättet, dessa var Joseph Goldstein, Anna Freud och Albert Solnit. Fokus läggs då på begreppen psykologisk förälder och barns behov som avgörande komponenter för att barnet ska klara sig bra i framtiden. David Fanshel, forskare och

företrädare för det relationsorienterade synsättet, förespråkar i första hand att barnet ska vara kvar i det biologiska hemmet. Om en placering ändå blir nödvändig, menar han att det är av stor vikt att kontakten med de biologiska föräldrarna upprätthålls. Han betonar betydelsen av att barnen konfronteras med verkligheten så att de inte skapar orealistiska fantasibilder i huvudet. Han menar att det är att föredra framför att barnet ser föräldern som en fantasifigur, lämnad med funderingar och obesvarade frågor kring varför föräldern övergav honom/henne. Sedan Fanshels undersökning publicerats år 1978 har man arbetat intensivt på att införa detta tankesätt i de sociala verksamheter som jobbar med barns omhändertagande (Vinterhed m.fl. 1981).

4.2 Barnet

I det här avsnittet kommer vi att redovisa den forskning som har inriktat sig på barnets behov. Vi kommer att redogöra för forskning som berör barnets anknytning, anpassningsförmåga, dess ålder samt forskning gällande barnets skolsituation.

I ett flertal studier har man kunnat konstatera att den tidiga anknytningen mellan barnet och den biologiska föräldern har en stor betydelse för hur barnet utvecklas under familjehemsplaceringen. Barn i kris – projektet är ett av de projekt som har haft stort inflytande på kunskapen om familjehemsvården. Studien omfattade 89 barn mellan 1-16 år i Malmö under åren 1981 – 1982 (SOU 2005:18). Projektet hade som syfte att samla in så mycket information som möjligt om barn som omhändertogs, deras föräldrar, fosterföräldrar samt det sociala arbete som bedrevs vid omhändertagandet. Fokus låg i att undersöka hur fosterbarnen utvecklades och hur relationerna mellan barn och föräldrar och barn och fosterföräldrar såg ut (Lindén 1998). Cederström (se Lindén 1998) deltog i projektet och studerade barn i åldrarna 4 – 12 år. Hon hade som utgångspunkt hur den tidiga relationen mellan barnet och den biologiska föräldern hade fungerat och vilken förhållningssätt den vuxne haft till barnet. I sin studie upptäckte hon att det förhållningssätt som den biologiska föräldern haft gentemot barnet präglade hur barnet senare relaterade till fosterföräldern. Utifrån detta drog Cederström slutsatsen att det inte i första hand är kvalitén på fosterhemmet som avgör hur barnet kan anpassa sig till den nya situationen, utan den tidiga relationen till de biologiska föräldrarna (Lindén 1998).

Gunilla Lindéns undersökning av tonåringar ingick som en delstudie i Barn i krisprojektet. Även bland tonåringar som placerades kunde man konstatera att kvalitén

på den tidiga anknytningen hade betydelse för hur familjehemsplaceringen utvecklades. I ett försök att reda ut hur en lyckad familjehemsplacering för tonåringar skulle kunna se ut resonerar Lindén kring att se på fosterföräldrarna som ”vikarierande hållande”. De skall kunna vara en bas för tonåringen, de behöver vara empatiska och uthålliga. Fosterföräldrarnas empatiska förmåga är viktig för att tonåringen skall kunna knyta an till dem (Lindén 1998).

Minnesotastudien var en studie som utgick från anknytningsteorin. Man ville studera vad den tidiga anknytningen hade för betydelse på längre sikt. Man studerade en grupp på 267 barn, vilka befann sig i riskzonen för att utveckla ett otryggt anknytningssystem till sina mödrar. Man följde gruppen från tiden före deras födelse och trettio år framåt i tiden. Alan Sroufes hette forskaren som var huvudansvarig för projektet och han sammanfattade anknytningens betydelse med att konstatera att den i allra högsta grad påverkade. Den har betydelse för bl.a. barnets utveckling, skapande av nya relationer, känslolivet samt formandet av personligheten (Broberg m.fl. 2006).

Börjeson (se Vinterhed m.fl. 1981) ger en förenklad beskrivning av barns anknytningsprocess utifrån dess ålder. Han utgår från Triseliotis samlingsverk *New Developments in Foster Care & Adoptions*, som publicerades år 1980, och menar att barn skapar olika bindning till fosterföräldrarna beroende av vilken ålder barnet är i vid placering. Barn under två år har lättare för att knyta an till fosterföräldrarna medan barn över fem år mer håller fast vid den starka anknytningen som finns till de biologiska föräldrarna. Man uttrycker det som att de äldre barnen mer håller fast vid de biologiska föräldrarna som sina ”psykologiska föräldrar” medan barnen under två år lättare kan ta till sig fosterföräldrarna som sina ”psykologiska föräldrar”. Psykologiska föräldrar ses som barnets primära samspelspartners och identifikationsfigurer. Dock innebär inte detta att man ska förringa fosterföräldrarnas betydelse för de äldre barnen. Ett barn som befinner sig mellan två och fem år har en väldigt stark anknytning till de biologiska föräldrarna men är samtidigt i stort behov av en ny primär relation till fosterföräldrarna. Detta kan leda dem i en svår position då följden kan bli en inre motsättning mellan de olika identifikationsobjekten. Detta innebär inte att barnets anknytning till fosterföräldern enbart hänger ihop med barnets ålder vid placering, utan barnets tidigare anknytning till den biologiska föräldern påverkar också (Vinterhed m.fl. 1981).

Inom forskningen finns dock skilda uppfattningar angående den tidiga anknytningens betydelse. Vinterhed tar bl.a. upp Triseliotis (1980) och Kadushins

(1976) undersökning där resultatet visar på att avgörande för hur fosterbarnen utvecklas till vuxna individer är och förblir relationen till fosterföräldrarna. Man menar att barnets tidigare negativa erfarenheter inte behöver ha en avgörande betydelse för hur barnet utvecklas till vuxen individ (Vinterhed m.fl. 1981). Broberg, Almqvist & Tjus (2003) menar tvärtom att det som hänt tidigare i barnets liv påverkar barnets fortsatta utveckling. De stödjer dock det tidigare påstående med att beroende av barnets samspel med andra miljöfaktorer så kan utvecklingen ta annan form i positiv riktning.

Det har även forskats en del om barnets förmåga att anpassa sig till den nya situationen som en familjehemsplacering innebär. Cederström (se Vinterhed m.fl. 1981) tar upp begreppen, *ytanpassning* och *djupanpassning* och hur barnet relaterar utifrån dessa. Barnet kan till ytan anpassa sig till de nya förhållandena, medan det på djupet kan känna en stark förtvivlan över saknaden till sina närstående. Ytanpassningen kan då bli en direkt överlevnadsstrategi för att dölja kaoset i den inre djupanpassningen. För att utveckla resonemanget kring yt- och djupanpassning sägs det att barnet behöver en psykologisk förälder, den förälder som har avgörande betydelse för barnets identitetsutveckling. Det kan, enligt Cederström, handla om den biologiska föräldern eller fosterföräldern. Hon menar att en psykologisk förälder inte är utbytbar men att barn kan ha flera psykologiska föräldrar runt sig (Vinterhed m.fl. 1981).

Skola och utbildning är en viktig del i barnets utveckling. Forskning har visat att de familjehemsplacerade barnen har ett sämre utgångsläge i skolsituationen än andra barn. Enligt Social rapport (2006) är utbildningsstatistiken dyster för dem som är/har varit placerade i familjehem eller institutionsvård. De löper högre risk att endast ha grundskoleutbildning då de skall ut i vuxenlivet. För dem som blev placerade under tonåren var risken till och med mycket hög Social rapport (2006). Det finns inga självklara svar i forskningen på varför familjehemsplacerade barn oftare har svårigheter i skolan. Det kan bero på olika faktorer, till exempel socialtjänstens svårighet att hjälpa familjehemmet och barnet i den här frågan samt att socialtjänstens kunskap i fråga om planering av barns skolgång är begränsad Social rapport (2006). I SOU 2005:18 refereras till en kunskapsöversikt över vetenskapliga studier som berör detta område. Där framkom att målen med insatserna måste tydliggöras och man måste ha en klarare ansvarsfördelning mellan socialtjänst och andra inblandade aktörer. Man behöver också, från skolans sida, fokusera mera på inlärningsprocessen. Vidare kommer man

fram till att stödet till de familjehemsplacerade barnen behöver vara långsiktigt och inte upphöra i och med att barnet blir myndigt (SOU 2005:18). Bo Vinnerljung (1996) har sammanställt en studie av långvarigt placerade fosterbarns liv som vuxna. Han skriver i sin avhandling att fosterbarn i pågående vård överlag uppvisar sämre skolresultat och ökad skolproblematik. Han har bl.a. tagit del av studier från USA, där man betonar skolans och utbildningens stora betydelse för fosterbarnens framtid. Skolan kan tillföra en återförankring, en känsla av tillhörighet samt bidra med en normaliserande och integrerande kraft hos barnet. Detta menar man kan vara en avgörande del i barnens liv som vuxna (Vinnerljung, 1996). I intervjun med Gunvor Andersson talade hon också om vikten av att barnen får stöd i utbildningssituationen. Hon resonerade utifrån det faktum att man genom forskning kommit fram till att familjehemsplacerade barn har större svårigheter att klara skolan. Hon menade att det kan finnas olika faktorer som samverkar till att det blir så. Det kan bero på tidigare svårigheter barnen haft med sig, familjehemmet, eller att skolan inte sett dem eller gett dem det extra stöd de behövt för att kompensera sina brister. Gunvor Andersson nämner det ekologiska synsättet i sin intervju och menar att hon ser skolan som en möjlighet för barn med bristande hemmiljö att hitta en förankring i samhället och därigenom kunna klara sig senare i livet:

Och tänker man utvecklingsekologi så kan man säga så här, fungerar det inte i familjen och inte i fosterfamiljen så är skolan en chans att ändå klara sig i samhället. Klarar man bara skolan så har man liksom verktyg att ta sig ut i livet på egen maskin men klarar man inte heller skolan så är det svårt. (G. Andersson)

4.3 Familjehemmet

I det här avsnittet kommer vi att redovisa den forskning som berör familjehemmen. Vi kommer även att redogöra för forskning kring betydelsen av relationen mellan barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna.

Familjehemmets förmåga att kompensera barnets tidigare brister anses viktig för barnets framtida utveckling. I vår intervju nämner Gunvor Andersson *resilience*, olika risk och skyddsfaktorer hos barnet där man upptäckt att olika barn som utsatts för samma risk kan utvecklas väldigt olika. Hennes resonemang kring detta är att barnet

klaras ett visst antal riskfaktorer men när det blir för många så finns risken att det inte går bra för barnet. Där menar hon att familjehemmet kan komma in som en avgörande skyddsfaktor. Där det finns personer som kan stötta och ge kärlek till barnet.

Man har i forskningen kunnat urskilja vissa faktorer som har betydelse för att familjehemsplaceringen ska fungera väl. Höjer (2001) refererar i sin studie till Eastman som fann vissa faktorer som var betydelsefulla vid en välfungerande familjehemsplacering:

1. En god relation mellan familjehemssekreteraren och familjehemmet
 2. Relationen mellan barnet och fosterföräldrarna, särskilt fostermodern
 3. Att fosterföräldrarna var toleranta i frågan om attityder och värderingar
 4. Att kunna hantera osäkerhet som fosterföräldrar
 5. Självsikt och öppen attityd kring den egna familjen
 6. Att fosterföräldrarna satte barnets behov framför sina egna
 7. Fosterföräldrarnas attityd till barnets föräldrar präglas av positivitet och förståelse
 8. Familjehemmet och det placerade barnet har en liknande socioekonomisk bakgrund.
- (Höjer 2001)

Uppdraget som familjehem innebär att man lever med det faktum att placeringen är tidsbegränsad och att barnet kan komma att flytta hem till de biologiska föräldrarna. Enligt Vinterhed (1981) finns det en risk med att fosterfamiljen lever i ständig ovisshet när det gäller om barnet får stanna eller inte. Denna ovisshet kan leda till att fosterföräldrarna inte vågar knyta an till barnet eller att fosterföräldrarna försöker hålla fast vid barnet och börjar jobba mot de biologiska föräldrarna istället. Det kan göra att barnets relation med de biologiska föräldrarna försvåras. Om barnet sedan ska återvända hem till de biologiska föräldrarna finns en risk att barnet upplever en ny separationskris. Vinterhed refererar till, tidigare nämnde, Fanshel som lägger stor vikt vid att barnet måste ha en kontinuerlig kontakt med de biologiska föräldrarna för att kunna skapa sig en realistisk uppfattning av både sig själv och de biologiska föräldrarna. Vinterhed skriver också att barns behov av kärlek, omsorg och uppfostran måste kunna tillgodoses i familjehemmet, utan att barnet ska behöva förlora kontakten med sina biologiska föräldrarna. Fosterföräldrarna måste våga ge sig hän och tycka om barnet även om de vet att placeringen är tidsbegränsad. De måste också vara medvetna

om att de biologiska föräldrarna ska ingå som en självklar och nödvändig del i uppdraget (Vinterhed ,m.fl. 1981).

Uppdraget som familjehem innefattar flera delar. I SOU 2005:18 refereras till Ingrid Höjer (1999) som menar att familjehemsplaceringen skall hjälpa barnet genom att kompensera tidigare brister samt medverka till att barnet utvecklas i positiv riktning. Detta skall ske genom att barnet får vara i en miljö med goda förutsättningar till utveckling i en välfungerande familj. Då man ser till stabiliteten som en faktor i familjehemsvården så har man kunnat styrka att det är positivt om barnet har placerats i låg ålder och att det finns en god relation mellan de biologiska föräldrarna och familjehemmet (SOU 2005:18). Inom den svenska sociala barnvården är man numera eniga om att det är bra för barnet att behålla kontakten med sina biologiska föräldrar och det nätverk som finns runt barnet. Detta mycket tack vare Barn i kris – projektet som förde fram det relationsorienterade synsättet i Sverige (Höjer 1999).

I forskningen betonas vikten av att familjehemmet arbetar för att barnet ska kunna ha en relation till sina biologiska föräldrar. Fanshel, (se Vinterhed m.fl. 1981) utförde en undersökning på 625 barn i USA under en femårsperiod utifrån intellektuell och känslomässig utveckling. Jämförelser gjordes mellan de barn som stannade kvar hos fosterfamiljen och hos dem som återvände till det biologiska hemmet. Enligt resultatet såg man inga skillnader i utvecklandet av intellektuell och känslomässig förmåga hos de olika grupperna. Det område man såg skillnader på var huruvida barnen hade haft en kontakt med de biologiska föräldrarna eller inte. Man kunde se en större utveckling av intellektuell och känslomässig förmåga hos de barnen som behöll en kontakt med de biologiska föräldrarna. (Vinterhed m.fl. 1981). Fanshel menar, som tidigare nämnts, att barnet mår bättre av att träffa sin nedgångna förälder, som kanske är narkoman, alkoholist, utvecklingsstörd, prostituerad eller kriminell, än att barnet tvingas bearbeta försvinnandets problematik. Han menar att den sanna verkligheten är lättare för barnet att hantera än någon fantasi som barnet kanske bygger upp om vem föräldern är och varför de övergivit sitt barn (Vinterhed m.fl. 1981).

Gunvor Andersson gjorde en longitudinell studie av en grupp barn, hon följde dem från småbarnsåren och fram till vuxen ålder. Gruppen bestod av barn i åldrarna 0 – 4 år och de hade gemensamt att de alla var placerade på ett barnhem i Malmö under åren 1980 – 81 (Andersson, G 1995). Anderssons undersökningsgrupp bestod till en början av 29 barn. Undersökningen startade då de var placerade på barnhemmet och sedan

gjordes uppföljande studier efter 3 månader och efter 5 månader samt efter 5, 10, 15 och 20 år. En positiv faktor för barnets placering var att den biologiska föräldern och familjehemsföräldern hade en konfliktfri relation till varandra. Vid uppföljningen som gjordes efter 10 år kunde Gunvor Andersson se att de barn som var anknutna i familjehemmet och de barn som hade anknytning både till familjehemmet och till de biologiska föräldrarna mådde bäst (SOU 2005:18). I intervjun med Gunvor Andersson uttryckte hon följande:

Då kan man lätt våga fästa sig utan att det blir en konflikt. Dels slipper man ge kraft till att dölja sina känslor för då kan man prata med fostermamman om att man är besviken på mamman för att hon missbrukar utan att fostermamman säger att, ja, ens mamma är en dålig mamma, så att säga. Man accepterar, alltså fosterföräldrar som accepterar och lyssnar utan att fördöma. (G. Andersson)

I intervjun framhöll hon även vikten av ett välfungerande samarbete mellan de biologiska föräldrarna och familjehemmet för att barnet inte ska hamna i en lojalitetskonflikt. Hon betonade vikten av barnets relation till de biologiska föräldrarna och menade att barn kan knyta an till både de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna. Enligt Gunvor Andersson kan en bibehållen relation till de biologiska föräldrarna under placeringen hjälpa barnet att bearbeta verkligheten i ett tidigt skede istället för att ångesten ska komma senare i livet.

4.4 Socialtjänsten

I följande avsnitt kommer vi att redogöra för forskning som berör socialtjänstens organisation, funktion och betydelse vid en familjehemsplacering.

Börjeson & Håkansson (1990) har, inom barn i krisprojektet, studerat det sociala arbetets organisation vid fosterhemsplaceringar. De kan se vissa risker med att ha en alltför professionell indelning av arbetsuppgifterna runt en placering, det vill säga en uppdelning av arbetsuppgifterna mellan familjehemssekreterare och socialsekreterare. Det finns en risk att då socialarbetaren endast har hand om barnet och den biologiska familjen att denne ibland släpper ärendet efter att barnet placerats och tar sig an nya ärenden. Börjeson & Håkansson kan se skilda tolkningar hos de båda yrkesgrupperna i

synen på familjen, barnet och fosterfamiljen. Vidare menar de att man har mycket att vinna på att låta familjehemssekreteraren ha ett mer övergripande ansvar när det gäller arbetet med både familjen, barnet och fosterfamiljen. Risken att de biologiska föräldrarna tappas bort minskas därmed radikalt. Denna arbetsmetod skulle kunna innebära familjehemssekreteraren och socialsekreteraren kan dela på arbetsuppgifterna när så krävs men inte på behandlingsansvaret (Börjeson & Håkansson, 1990).

Inom forskningen anser man att socialtjänsten inte enbart ska inrikta sig på arbetet med placeringen. Börjeson & Håkansson (1990) uttryckte även vikten av att fortsätta arbeta med de biologiska föräldrarna under barnets placering (Börjeson & Håkansson, 1990). Gunvor Andersson nämner också i sin intervju vikten av att socialtjänsten fortsätter att jobba med föräldrarna även efter placeringen av barnet:

Men sedan är det också klart att socialtjänsten försummar arbetet med de biologiska föräldrarna när barnen väl är placerade (...) det är inte bara att hjälpa föräldrarna att stå ut med placeringen, utan att faktiskt förändra sin situation. De behöver inte få hem barnet för det men det är inte kul att vara barn i fosterhem och veta att föräldrarna sover berusad i parken och man vet inte var de är. (G. Andersson)

Socialtjänsten kan medverka till att familjehemsplaceringen fungerar väl på fler sätt. Gunvor Andersson nämner en rad faktorer hon anser viktiga utifrån socialtjänstens arbete med de familjehemsplacerade barnen: ”1) se till att barn, som är placerade utanför hemmet, får behålla goda relationer med föräldrar, syskon och andra anhöriga; 2) medverka till att förbättra destruktiva relationer; 3) om det inte finns bärkraftiga relationer se till att upprätthålla eller återuppta kontakter som kan bidra till att ge barnen kunskap om sitt ursprung, ge dem verklighetsorientering och underlätta för dem att integrera sin historia; 4) om det inte finns möjlighet till kontakt, se till att det finns ett regelbundet informationsutbyte och andra sätt att ge barnet en livshistoria” (Andersson, G, 1995).

Socialtjänstens ansvarsområden vid en familjehemsplacering innefattar också att kunna bistå familjehemmen med handledning och utbildning. I SOU 2005:81 skriver man att socialnämnden har ett ansvar att se till att Familjehemmet har tillräcklig förmåga för att hjälpa det placerade barnet. Där konstateras även att kommunerna har

olika möjligheter att erbjuda familjehemmen utbildning (SOU 2005:18 s.215). I utredningen framkommer att det även är viktigt att tillhandahålla utbildning eftersom det kan ge familjehemmen den kunskap de behöver för att kunna möta barnen och deras föräldrar. Genom tillgång till stöd är det lättare för familjehemmen att orka med sitt uppdrag och på så sätt också kunna ge bra vård.Handledningen kan bidra till en ökad förståelse och insikt hos familjehemmen och genom det minska känslan av stress och otillräcklighet som ibland kan förekomma (SOU 2005).

Vid en placering har matchningen mellan familjehem och barn betydelse för hur placeringen fungerar. Höjer (2001) refererar till Lundström då hon lyfter fram att de lagar som reglerar barnvården lämnar ett stort tolkningsutrymme då man skall bedöma vad ett bra familjehem innebär. Hon menar att det finns en poäng i detta eftersom varje placering är unik och det gäller också matchningen av familjehemmet och barnet. Vid varje placering bör man se till hur barnets, familjehemmets och föräldrarnas situation kan fungera på bästa sätt. Det är därför svårt att välja ut exakta kriterier för hur ett bra familjehem skall vara (Höjer 2001).

5 Teorier och förklaringsmodeller

Vi kommer här att redogöra för vilka teorier vi använt för att analysera vårt empiriska material. Vi har utgått från anknytningsteorin för att skapa en förståelse för relationen mellan barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna. För att kunna få en mer övergripande bild av hur helheten och miljön påverkar barnet har vi även använt oss av ett utvecklingsekologiskt perspektiv. De utvalda teorierna kommer att användas för att förstå olika områden och frågeställningar i vår analys.

5.1 Anknytningsteori

”Anknytningsteorin är en teori om den process vars resultat är ett band mellan barnet och dess närmaste vårdare. Teorin beskriver också hur anknytningen utvecklas till mentala representationer hos barnet – om barnet själv, viktiga närstående och samspelet dem emellan” (Broberg m.fl. 2003, s.107). John Bowlby, engelsk barnpsykiater och psykoanalytiker, är anknytningsteorins upphovsman. Han menade att anknytningen har en evolutionsbiologisk bas och att vi är sociala djur som behöver andra människor för att överleva. Människobarnets överlevnad och trygghet är beroende av att det finns en

vuxen som svarar upp till dess behov. Anknytningen sker instinktivt, det är ett grundläggande behov, medfött hos barnet och ett nödvändigt beteende för dess överlevnad. Spädbarn kan alltså inte låta bli att knyta an oavsett hur föräldern agerar. Däremot har föräldrarnas beteende och lyhördhet för barnet betydelse för kvaliteten på anknytningen och barnets fortsatta utveckling (Broberg m.fl. 2003).

Begreppet *trygg bas* är ett centralt begrepp inom anknytningsteorin. Det syftar till föräldrarnas förmåga att dels utgöra en trygg bas för barnet då det utforskar omvärlden och dels förmågan att vara en trygg hamn dit barnet kan vända sig om fara hotar (Broberg m.fl. 2003). Anknytningsbeteendet hos barnet utvecklas successivt och vid cirka 9 – 10 månaders ålder kan man se om barnet har utvecklat en anknytning till föräldern och använder denne som en trygg bas att återvända till. Detta beteende märks tydligt om barnet och föräldern befinner sig i ett rum, varvid en främling kliver in eller om föräldern går ut. Det är då anknytningssystemet slår på och barnet vill genast söka trygghet hos föräldern, den trygga basen (Broberg m.fl. 2003).

Ett annat viktigt begrepp inom anknytningsteorin är *inre arbetsmodeller*. Begreppet innebär att barnet skapar inre föreställningar om sig själv, och sina relationer med andra, utifrån relationen med föräldrarna och andra viktiga personer. Dessa inre arbetsmodeller har stor betydelse när barnet skall utveckla sociala relationer (Broberg m.fl. 2003). De påverkas också av barnets samspel med personer utanför familjen. Dessa inre arbetsmodeller, oavsett om de är positiva eller negativa, märks särskilt väl när barnet börjar få sociala kontakter utanför familjen. Då dessa inre arbetsmodeller är positiva och trygga så hjälper de barnet, men är de däremot otrygga och negativa så kan det göra att barnet får det besvärligt i umgänget med andra. Detta leder till att barnets negativa föreställningar förstärks och här krävs det mycket tålamod från till exempel fosterföräldrar för att hjälpa barnet att skapa nya arbetsmodeller som kan hjälpa dem att fungera bra socialt (Broberg m.fl. 2003). Dessa inre arbetsmodeller är inte statiska utan kan förändras både positivt och negativt genom åren (Broberg m.fl. 2003).

5.1.1 Anknytningsmönster

Mary Ainsworth, en kollega till Bowlby, utvecklade ett sätt att studera samspelet mellan barn och förälder och också kvaliteten på anknytningen genom ett konstruerat test, den så kallade ”Strange Situation Procedur”. Hon delade in anknytningsmönstren i tre begrepp: *Trygg anknytning* – Här vet barnet att det finns en trygg bas att återvända

till om fara hotar. *Undvikande anknytning* – Barnet har genom erfarenhet lärt sig att föräldern inte uppskattar ”klängigt behovande” och barnet visar inget behov av att använda föräldern som en trygg bas. *Ambivalent anknytning* – Här har barnet svårt att läsa föräldern. Det är den vuxnes villkor som styr samspelet och barnet har svårt att veta vad som gäller. Barnet har ingen möjlighet att reglera samspelet utan är utlämnad till den vuxnes godtycke. Efter en vidare utveckling av detta test kunde andra forskare lägga till en fjärde typ av anknytningsmönster som de kallade *Desorganiserad anknytning* – Detta samspel bygger på rädsla, där personen som barnet söker anknytning hos blir den person som även väcker rädsla hos barnet. (Broberg m.fl.2003).

När ett barn placeras hos fosterföräldrar påverkas barnets förmåga att relatera till de nya vuxna av hur barnets tidiga anknytning med de biologiska föräldrarna sett ut. Har man som barn, tidigt i livet upplevt ett undvikande anknytningsmönster så har man lärt sig att misstro närhet och intimitet. För att bemöta barnen på ett bra sätt måste fosterföräldrarna vara både tålmodiga och kärleksfulla (Howe 1995).

Beroendet av föräldrarnas omvårdnad börjar minska gradvis vid 11 – 13 års ålder. Senare under tonåren skall den unge successivt påbörja sin frigörelse från familjen och börja knyta andra viktiga relationer. För de tonåringar som har en trygg anknytning brukar det fungera att hitta en balans mellan självständighet och återvändande till den trygga basen vid tillfälle då det behövs. För de ungdomar som inte har en trygg anknytning kan det bli mycket komplicerat att hantera de motstridiga känslor som utmärker tonåren. De saknar en förälder som kan eller vill hjälpa dem att hantera sina negativa känslor. Detta kan leda till att den unge inte klarar att hantera dessa känslor på ett adekvat sätt utan istället formar ett destruktivt beteende kanske i form av ett utagerande eller självskadebeteende (Broberg m.fl 2006).

5.1.2 Teorins koppling till vår studie

I den tidiga relationen mellan barn och förälder/omsorgsperson läggs grunden för hur barnet senare relaterar till andra. I vår studie undersöker vi hur barnets tidigare upplevelser inverkar på hur barnet anpassar sig till den nya situationen i familjehemmet. För att lättare förstå hur det sker och vad som påverkar den processen kan vi använda oss av ett anknytningsteoretiskt synsätt. Det kan ge förklaringar till vissa beteenden och mönster som familjehemsföräldrarna beskriver.

5.2 Utvecklingsekologi

För att lättare förstå hur barns utveckling påverkas av miljöfaktorer har vi även valt att studera vårt material utifrån det ekologiska perspektivet som betonar helhet och sammanhang i barnens uppväxt och utveckling. Barnets utveckling påverkas av dess närmiljö men också av vilken typ av samhälle eller kultur det befinner sig i, det handlar om barnets utveckling i samspel med miljön (Klefbeck & Ogden, 2003). Inom det utvecklingsekologiska perspektivet menar man inte att det handlar om att ta ställning till huruvida de biologiska eller miljömässiga faktorerna påverkar barns utveckling mest utan man menar att dessa har lika stor betydelse. Det som är av störst betydelse är samspelet där emellan (Andersson B-E, 1986).

Bronfenbrenner, amerikansk utvecklingspsykolog, är en av de främsta företrädarna för utvecklingsekologin (Andersson B-E, 1986). Han definierar utvecklingsekologin som "en progressiv, ömsesidig anpassning mellan barn i utveckling och den föränderliga miljö som omger det" (Klefbeck & Ogden, 2003, s. 51). Bronfenbrenner konstruerade en modell för att belysa hur barnet påverkas av de olika miljöer som finns omkring det. Han visade detta genom att dela in miljöerna i fyra cirklar/nivåer som ryms i varandra. De benämns som: *mikronivå*, *mesonivå*, *exonivå* samt *makronivå*, dessa nivåer är sammanhängande och ryms i varandra. *Mikronivån*, barnets närmiljö, består av familjen och barnets utveckling påverkas av de relationer som finns inom nätverket. Då barnet växer upp ingår det i allt fler mikrosystem samtidigt, exempelvis genom förskola, skola och kamrater. Relationer mellan dessa mikrosystem hänger samman och påverkar varandra. Då barnet är i skolåldern så påverkas barnets prestationer i skolan inte endast av vad som sker i skolmiljön. Det har även betydelse vilket stöd barnet får i hemmiljön och vilken relation som finns mellan skolan och hemmet. Dessa relationer benämner Bronfenbrenner som *mesosystem*. *Exosystemet* syftar till de faktorer som barnet kanske inte har direktkontakt med men som ändå påverkar dess utveckling. I det här systemet ryms till exempel föräldrarnas position på, eller utanför, arbetsmarknaden. Här finns också kommunen och det stöd de har att erbjuda till familjerna med. *Makrosystemet* syftar till de ideologiska, ekonomiska, historiska och politiska förhållanden som utmärker den kultur, det samhälle, som barnet befinner sig i (Andersson B-E, 1986).

5.2.1 Teorins koppling till vår studie

Utifrån detta teoretiska perspektiv kan man se hur olika faktorer påverkar barnets utveckling och uppväxt. Utifrån vår studie kan vi se hur dessa olika nivåer interagerar och påverkar familjehemsplaceringen. I *mikrosystemet* finner vi barnet, de biologiska föräldrarna, familjehemmet, skola, och kamrater. Relationerna mellan dessa bildar *mesosystemet*. I *exosystemet* påverkas barnet indirekt av de biologiska föräldrarnas och familjehemsföräldrarnas sociala position. Här finner vi också socialtjänsten och familjehemssekreterarna och hur deras interventioner påverkar barnet. *Makrosystemet* präglas av det samhälle och den kultur som barnet växer upp i. De ideologiska och politiska beslut som tas påverkar till exempel synen på vård i familjehem och hur insatsen är tänkt att fungera.

6 Presentation av intervjupersoner

6.1 Familjehemmen

Vi har intervjuat fyra familjehem hemmahörande i två olika kommuner och de har alla haft pågående placeringar vid tillfället av intervjun. Två av familjehemmen hade tagit emot yngre barn, under sju år, varav ett av familjehemmen hade tagit emot barnen då de fortfarande var spädbarn. Två av familjehemmen tog endast emot tonåringar, varav ett var inriktat på tonårspojkar, och det andra tog emot både pojkar och flickor. I alla fyra familjerna fanns det egna biologiska barn och samtliga hade varit familjehem under en längre tid (mellan fyra och tolv år). Vi kommer att presentera de olika familjerna med fingerade namn för att försäkra intervjupersonernas anonymitet samt för att man lättare ska kunna följa citaten i kommande text.

- Det första familjehemmet bestod av paret, *Lena* och *Lasse* och de har två biologiska barn sex och åtta år gamla. Familjen bestämde sig år 1996 för att kontakta socialtjänsten för att anmäla sitt intresse som familjehem. De har nu haft uppdrag som familjehem i snart tolv år och har under den här tiden tagit hand om två barn. Det första barnet kom till familjen som ettåring, idag tretton år gammal, och det andra barnet kom i sexårsåldern, idag sju år gammal. De båda barnen var placerade hos familjen vid intervjutillfället.

- Det andra familjehemmet bestod av paret *Mia* och *Mats* (Vi intervjuade endast Mia). Paret bestämde sig för cirka sex år sedan att de ville ta uppdrag som familjehem. Paret har två biologiska barn idag cirka åtta och elva år gamla. För ungefär sex år sedan tog de emot ett tvillingpar som då var två månader gamla och har varit familjehem sedan dess.
- Det tredje familjehemmet bestod av paret *Karin* och *Krister* (Vi intervjuade endast Krister). Paret hade två egna biologiska barn, tretton och sexton år gamla. Krister arbetade heltid med uppdraget och detta familjehemmet var inriktat enbart emot tonårspojkar. Den här familjen har haft uppdrag som familjehem i ca. fyra år. Vid intervjutillfället var tre tonårspojkar placerade hos familjen.
- Det fjärde familjehemmet bestod av *Tina* och *Tommy*. De hade ett biologiskt barn i tonåren, som var hemmaboende vid intervjutillfället. Familjen riktade in sig på ungdomar, både flickor och pojkar då de hade arbetat med ungdomar tidigare. De har varit familjehem i ca tio år och hade tre barn placerade vid intervjutillfället.

6.2 Familjehemssekreterarna

Vi har sammanlagt intervjuat fem familjehemssekreterare som arbetar för olika kommuner i Skåne. För att bevara anonymiteten har vi valt att inte skriva ut vilka kommuner respektive familjehemssekreterare arbetar i och vi har gett dem fingerade namn. Arbetsfördelningen inom familjehemsvården såg olika ut i de olika kommunerna. Vissa familjehemssekreterare arbetade enbart med familjehemmen och de frågor som rörde placering, rekrytering, handledning, utbildning och ersättning. Andra familjehemssekreterare ansvarade både för barnet, de biologiska föräldrarna, familjehemmet och de delar som ingick i dessa kontakter.

- *Anna*: Har arbetat som familjehemssekreterare i ungefär två år. Hon arbetar enbart med riktning mot familjehemmet.

- *Bea*: Har arbetat med familjehem i cirka tio år och under de senaste två åren har hon arbetat som familjehemssekreterare. Hennes arbete är inriktat enbart mot familjehemmet.
- *Lotta*: Har arbetat som socionom i sexton år med varierande arbetsuppgifter. Arbetar som familjehemssekreterare med inriktning mot familjehemmet, barnet och de biologiska föräldrarna.
- *Gittan*: Har arbetat som familjehemssekreterare i cirka fem år. Arbetar med enbart inriktning mot familjehemmet.
- *Maggan*: Har arbetat som familjehemssekreterare i cirka nio år. Hennes arbetsuppgifter riktar sig enbart emot familjehemmet.

7 Resultat och analys

I detta avsnitt kommer vi att redogöra studiens resultat utifrån våra frågeställningar. Vi kommer att analysera resultatet utifrån de faktorer som intervjupersonerna lade störst vikt vid för att en familjehemsplacering ska bli positiv för barnet. Dessa faktorer var relationen mellan barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna, familjehemmets funktion utifrån förhållningssätt och förmåga att tillgodose barnets behov, ålder och skola samt socialtjänstens funktion. Dessa ligger till grund för de teman vi valt ut. Först kommer vi att presentera vad de olika intervjupersonerna har sagt för att sedan utifrån detta relatera till vad forskningen säger. Vi kommer sedan att sammanfatta detta med en övergripande tolkning i vår analys.

7.1 Relationer

”De flesta föräldrar har ju något gott att föra till sina barn”

Relationer var ett återkommande tema både hos de familjehem och hos de familjehemssekreterare som vi intervjuade. I detta avsnitt kommer vi att redovisa frågeställningen som handlar om vilken betydelse relationen mellan biologiska familjen, barnet och familjehemmet har för att det ska bli bra för barnet i framtiden.

I våra intervjuer har vi undersökt hur familjehemmen ser på relationen till barnens biologiska föräldrar. Det har framkommit att samtliga intervjuade familjehem anser att det är av stor betydelse för barnens utveckling. I ett av familjehemmen ansåg man att relationen var den viktigaste faktorn för att barnen skulle klara sig bra i framtiden.

Den allra viktigaste saken är ju att inte skära av, att inte stänga av möjligheterna för barnen att träffa sina biologiska föräldrar. Man ska till och med styra det lite grand och ställa krav på barnet. (Tina)

Det är jätteviktigt att de känner sitt ursprung och att de vet var de kommer ifrån och varför. (Mia)

Även hos de intervjuade familjehemssekreterarna framkom vikten av att jobba för en god relation med de biologiska föräldrarna, från både barnets, familjehemmets och socialtjänstens sida. Redan vid rekrytering av nya familjehem så förbereder man dessa på att det inte bara är barnet som flyttar in hos familjen utan att de även måste ta i beräkning att det biologiska nätverket ska få lov att finnas runt barnet.

Då förbereder jag dom genom att säga att, det är inte bara barnet som flyttar hem till dej, det är barnets nätverk också. (Anna)

Enligt två familjehemssekreterare finns en fara med att barnet inte får träffa sina biologiska föräldrar. Barnet riskerar bygga upp en bild av sina föräldrar som inte stämmer överens med verkligheten vilket kan bli jobbigt för barnet att hantera.

En familjehemssekreterare beskriver det såhär:

Oftast är ju verkligheten bättre än fantasin, verkligheten är lättare och hantera än barnets fantasi. Så om man bara får träffa mamma och pappa en gång i månaden eller en gång i halvåret, då har man en bild, man vet hur det ser ut istället för att fantasin ska skena iväg. Jag tror på det. (Anna)

I våra intervjuer med familjehemmen framkom även att de lade stor vikt vid att upprätthålla en god kontakt med de biologiska föräldrarna. Ett familjehem uttryckte följande:

Det är lätt för ett barn att komma från struliga förhållanden, hamna i ett litet samhälle, träffa en pojkvän, börja rida och sen så försvinner mamma och pappa någonstans i periferin (...) Och sedan dyker ångesten upp när man är 25 år. (Tommy)

Det är viktigare att barnet kan få bearbeta sin ångest och sina svåra upplevelser i ett tidigt skede med stöd omkring sig än att problemen kommer senare i vuxenlivet. En familjehemssekreterare menade att relationen med de biologiska föräldrarna under placeringstiden kunde motverka detta problem.

En familjehemsförälder menade att då det rör sig om ungdomar så är det viktigt att som familjehem knyta an till nätverket för att barnet inte ska komma i kläm. Att det inte skapas konflikter där emellan och att barnet får lov att tycka om den nya familjen utan att det skapas skuld känslor. På frågan om relationen till de biologiska föräldrarna kunde ses som positiv i alla lägen svarade två av familjehemmen såhär:

Det är jätteviktigt att de känner sitt ursprung och att de vet var de kommer ifrån och varför. (...) Det ska bli en naturlig del. Men så måste jag säga att till bekostnad till vad som helst så kan det inte vara så. (Annika)

Nä, det kan jag inte säga, nä jag har haft en kille där det skadade mer än det gjorde nytta (...) Så nä, men till nittio procent då så vill jag helst ha det, för de ska ändå kunna mötas en gång i livet. Så det är jätteviktigt. (Krister)

På frågan om det i alla lägen är lämpligt för barnet att ha en kontakt med sina biologiska föräldrar, svarar två familjehemssekreterare så här:

Ja jag tror det i någon form. Det kan kanske bara vara i form av telefonkontakt, en träff en timme med kontaktperson, att det finns något! (Bea)

Där måste man ju tänka på säkerheten. Att säkra umgänget så att det blir så bra som möjligt för barnet och hur blir det så bra som möjligt för barnet? Antingen att kanske familjehemmet är med eller att en kontaktperson är med. Eller att man träffas utanför någonstans på en anonym plats så att det inte väcker så mycket att man kommer hem till varandra, där får man ju verkligen ta ett individuellt beslut tillsammans med alla parter och socialsekreterare och alla som har varit inblandade. (Anna)

Ett familjehem uttryckte vikten av att se den biologiska föräldrarnas betydelse för barnet:

De flesta föräldrar, även om de inte reder ut det riktigt. Så de flesta föräldrar har ju något gott att föra till sina barn. Hur ego dom än är och vad dom än har varit med om så finns det ju någonting. (Tina)

Synen på den biologiska föräldern togs även upp som en viktig del av en familjehemssekreterare. Hon betonade vikten av att tro på att den biologiska föräldern kan och vill förändras.

7.1.1 Relationer kopplat till tidigare forskning.

Både familjehemssekreterarnas och familjehemmens tankar kring betydelsen av relationen till de biologiska föräldrarna stämmer väl överens med det som flera forskare tidigare har kommit fram till. Vi har tidigare redovisat Fanshels studier, Gunvor Anderssons studie samt Barn i kris-projektet där det framkommit att relationen till de biologiska föräldrarna är av stor betydelse för barnens utveckling (Andersson, G 1995)(Vinterhed m.fl. 1981). En anledning, enligt forskningen, är att barnen i ett tidigt skede får möjlighet att bearbeta verkligheten i stället för att behöva hantera ångesten i vuxen ålder. En annan viktig del är familjehemmets relation till de biologiska föräldrarna. Gunvor Andersson nämner i sin intervju, att det är av stor betydelse att barnen inte hamnar i en lojalitetskonflikt mellan de biologiska föräldrarna och fosterföräldrarna. Det kan vara avgörande för om barnet ska acceptera den nya familjen eller inte. Resonemanget en del av våra intervjupersoner för om synen på de biologiska föräldrarna stämmer överens med en del av de faktorer som Eastman fann betydelsefulla vid en välfungerande familjehemsplaceringen. Bland annat nämns att

fosterföräldrarnas attityd till barnets föräldrar bör präglas av förståelse och en positiv inställning (Höjer, 2001).

7.1.2 Analys

Diskussionen kring relationen mellan barn, familjehem och de biologiska föräldrarna kom upp som en röd tråd i alla intervjuerna. Våra intervjupersoner tog upp relationen till de biologiska föräldrarna som en viktig del för barnets utveckling, framtida liv och relationer. Alla ansåg att det är bäst för barnet att i någon form ha kontakt med de biologiska föräldrarna. Barnet behöver möta verkligheten för att bearbeta detta i ett tidigt skede istället för att ångesten ska komma senare i livet. Detta framkom både i våra intervjuer med familjehemssekreterare samt med ett av familjehemmen. I stort kan man se att relationerna spelar en stor roll för barnets framtida utveckling både när det gäller att våga knyta an till andra vuxna samt när det gäller att hitta en äkta relation till de biologiska föräldrarna som kan fungera i vuxenlivet. En annan viktig del för att barnet lättare ska kunna knyta an till familjehemmet var en god relation mellan familjehemmet och biologföräldrarna. Utifrån ett anknytningsteoretiskt perspektiv framgår det att barnets anknytning till de biologiska föräldrarna påverkar relationen till fosterföräldrarna, skapande av nya relationer, känslolivet och forandet av personligheten.

7.2 Familjehemmets funktion

”Hela min kropp ställde om sig på att bli mamma.”

I detta avsnitt kommer vi att presentera de faktorer som handlar om hur familjehemmet bemöter barnet. Vi kommer att redogöra för familjehemmets syn på sin roll som familjehemsförälder och deras tankar kring anknytning samt de faktorer som familjehemmen ansåg sig kunna bidra med för att barnet ska må så bra som möjligt. Det kommer också att föras en diskussion och jämförelse hur resonemanget skiljer sig mellan de familjehem som tog emot ungdomar och de som tog emot yngre barn. Vi kommer även att redovisa för hur de olika familjehemmen såg på ovissheten kring hur länge det placerade barnet fick stanna.

Familjehemsföräldrarnas roller i förhållande till de placerade barnen kunde se olika ut beroende av om det gällde tonåringar eller yngre barn. I familjehemmet, som riktat in

sig mot tonårspojkar ansåg fadern att han tog en papparoll med anledning av att de flesta pojkarna saknade en fadersgestalt och var i behov av en manlig förebild. I det andra familjehemmet som också tog emot tonåringar, poängterade man att det inte handlade om att gå in i någon mamma eller papparoll. De gjorde klart redan från början att alla barn redan har en mamma och en pappa. För dem handlade det om att ha klara roller och att visa tonåringarna hur man klarar sig i livet. Vi fann att i de familjer där man tagit emot yngre barn var det mer självklart att man gick in i en föräldraroll. En familjehemsförälder som fick ta emot ett tvillingpar, två månader gamla, uttrycker sig så här:

Helt obeskrivligt! Hela kroppen var liksom, helt ut och in och fram och bak (...) alltså hela min kropp ställde om sig på att bli mamma (...) Dom var så fruktansvärt utsatta (...) Det ansvaret, att liksom, att dom här små barnen, deras överlevnad berodde på oss. Det blev ju helt sanslöst. (Mia)

En annan familjehemsförälder uttrycker sig såhär:

Jag tror, att man inte kan vara mamma eller pappa till femtio procent till de här fosterbarnen, för det går inte. De har inga andra föräldrar känslomässigt och då måste vi gå in och vara det till ett hundra procent. För hur skall de annars bli hela? (...) Om man inte ger dem kärlek, den här ovillkorliga kärleken som en förälder kan göra, så är de körda. (Lena)

Resonemanget kring anknytning kunde enligt våra intervjuer se olika ut beroende av om det rörde sig om ungdomar eller mindre barn. Alla var överens om att när det rör sig om mindre barn så spelar anknytningen till fosterfamiljen en större roll. I detta låg, menar en intervjuperson, rädslan att förlora barnet vilken dag som helst. Det rör sig om dubbla roller, som familjehemsförälder, att dels hänge sig barnet fullt ut för att sedan när som helst behöva lämna det ifrån sig. På frågan om hur det kändes att eventuellt bli tvungen att lämna barnen ifrån sig svarade en familjehemsförälder följande:

Man var tvungen att satsa till etthundratio procent, att vara förälder till dom här barnen. Sen resonerade vi som så att den dagen det sker får vi ta den

smällen då. Dom var så utsatta, dom behövde oss hela tiden. Vi hade varsin bärsele och gick med dom intill oss dag och natt. (Mia)

För de familjehem som tog emot tonåringar såg situationen annorlunda ut. De placeringarna var mer uttalat tidsbegränsade. Familjehemmen förberedde tonåringarna för vuxenlivet och att klara sig på egen hand.

En del av de faktorer som framkom under våra intervjuer var bl.a. att ge barnet kärlek och stöttning, att ge sig hän till fullo och att inte ge upp, att inte göra skillnad på de biologiska barnen och de placerade, kommunikation och ärlighet. Vi kunde se en viss skillnad i bemötandet av tonåringar och yngre barn. När det gällde tonåringar handlade det även om att lyfta ungdomen, att visa förtroende, sätta tydliga ramar och gränser samt att bygga in vardagliga rutiner. Att ge kärlek och stöttning till barnet var återkommande faktorer som ansågs viktigt för barnets utveckling. Två familjer lade även stor vikt vid att inte göra skillnad på de biologiska och de placerade barnen.

De ska känna kärlek och värme och vad de än hittar på så ska de känna att de kan komma till mej. (Krister)

Jag måste vara förälder till dom här barnen fullt ut och att man inte gör skillnad på sina familjehemsbarn och sina biologbarn. Det är så otroligt viktigt! (Mia)

Två av familjehemmen nämnde även vikten av att ge sig hän till fullo för barnet, att stå pall, oavsett vad för att visa barnet att de inte gav upp.

Det är väldigt viktigt att lyfta dom (Ungdomarna), man måste visa barnen att man står pall oavsett vad de gör (...)Det gäller att bygga upp ett förtroendet allra först sen kan du börja skruva rätt dom. (Krister)

De två familjehem som tog emot ungdomar resonerade liknande i kring frågor som berör bemötandet av ungdomen. I båda fallen kan vi se att det handlar om att sätta tydliga ramar och gränser och att förmedla ett givande och tagande samt att lyfta ungdomen och visa att man tror på dennes förmågor. Det ena familjehemmet:

Det är din vilja och dina val som gör att du hamnar där du hamnar (...) om du sköter dig får det bra konsekvenser och om du missköter dig så får det dåliga konsekvenser (...) konsekvenspedagogik är ledordet! (Tommy)

Kommunikation och ärlighet var också viktiga faktorer som lades fram hos dessa familjer. En familjehemsförälder nämnde förtroende som viktigt i början för att kunna skapa en öppen kommunikation med barnet. Detta kunde ske genom att skapa egentid och genom att utföra olika aktiviteter tillsammans med barnet samt att inte erhålla någon bakgrundsinformation utan att låta barnet själv komma och berätta.

Jag vill inte ha så mycket bakgrundsfakta. (...) Jag vill bilda mig en egen uppfattning, för den fakta du har fått påverkar ditt förhållningssätt. Efter ett tag berättar de själva vad som hänt och vad de har gjort. Så hanterar man det på ett betydligt bättre sätt. (Krister)

Vidare handlade det om att visa förtroende tillbaka och att inte ge upp så fort det blir jobbigt runt barnet. Ett sätt att underlätta anpassningsförmågan hos barnet var, enligt de två familjehem som tog emot ungdomar, att bygga in vardagliga rutiner kring exempelvis hygien, att passa tider osv.

Även om man har varit placerad tidigare så får man gå tillbaka till basic. Hur gör du när du tvättar dig? Hur gör du när du bäddar din säng? Vi får alltid börja om från början, dusch, tandborstning, grundläggande. (Tina)

Då ungdomen redan befinner sig i en känslig ålder samt i vissa fall har tidigare placeringar bakom sig upplevde vi att de familjehem som tog emot ungdomar kände att de var det sista alternativet för att det skulle gå bra för barnet.

Jag tror de (Socialtjänsten) tänker att när det står och väger mellan HVB och inte HVB så testas man detta (...) Det är nog så att fixar inte jag dom så fixar ingen dom. (Krister)

Sedan har vi ju bara andrahandsplaceringar (...) Det innebär att de varit placerade tidigare, det kan även vara på institution. Då är det ju rätt så delikat för man kan ju inte omplacera en gång till. (Tommy)

De familjer som tog emot tonåringar var införstådda med att ytterligare en ny placering skulle innebära en stor påfrestning för barnet.

7.2.1 Familjehemmets funktion utifrån tidigare forskning

Resonemanget om familjehemsföräldrarnas roll i förhållande till de placerade barnen såg olika ut beroende av om det gällde tonåringar eller yngre barn. Enligt Vinterhed (1981) bör familjehemsföräldrarna gå in som kompletterande föräldrar till barnet. Familjehemsföräldrarnas empatiska förmåga är, enligt Lindén, viktig för att barnet skall kunna knyta an till dem. Lindén (1998) tar även upp tonåringens behov av att knyta an till familjehemsföräldrarna och menar att dessa kan fungera som ”vikarierande hållande” i förhållande till ungdomen. I intervjuerna förmedlas även tankar kring hur placeringens tidsbegränsning kan påverka familjehemsföräldrarnas förhållningssätt och att detta kan skapa en känsla av dubbla roller. Vinterhed menar att fosterföräldrarna måste få lov att ge barnet kärlek, omsorg och uppfostran, trots vetskapen att placeringen är tidsbegränsad.

De intervjuade familjehemmen nämner en rad olika faktorer som handlar om deras bemötande av barnet. Gunvor Andersson menar i sin intervju, att familjehemmet kan fungera som en avgörande skyddsfaktor, där det finns personer som stöttar och ger kärlek till barnet. Trion Goldstein, Freud och Solnit som står för den behovsorienterade forskningen lägger fokus på begreppet psykologisk förälder och barns behov. Den psykologiska föräldern är den som kan förse barnet med både god omvårdnad, kärlek, intellektuell stimulans, kontinuitet och god uppfostran samt fysiska behov. Cederström (se Vinterhed m.fl. 1981) menar att en psykologisk förälder kan ha avgörande betydelse för barnets identitetsutveckling. Den psykologiska föräldern kan vara den biologiska föräldern eller fosterföräldern (Vinterhed m.fl. 1981). Höjer (2001) refererar i sin studie till Eastman som tar upp betydelsefulla faktorer vid en familjehemsplacering. Där nämns bland annat familjehemmets förmåga att hantera osäkerhet, familjehemsföräldrarnas förmåga att sätta barnets behov framför sina egna, tolerans, öppenhet och positiv attityd.

7.2.2 Analys

Alla familjehemsföräldrarna verkade väl medvetna om den biologiska föräldrarnas betydelse vilket inte behöver innebära att man förringar familjehemsföräldrarnas betydelse för barnet. I våra intervjuer framkom det att familjehemsföräldrarna såg sin roll som oerhört viktig både när det gällde att uppmuntra relationen till de biologiska föräldrarna och när det gällde att tillgodose barnens behov. De poängterade också betydelsen av att ge kärlek och stöttning till barnen.

Det framgår ganska tydligt att det anses vara det bästa för barnet om familjehemsföräldrarna kan ta barnet till sig och vara någon slags ersättare till föräldrarna dock inte genom att utesluta de biologiska föräldrarna. Det framkom i våra intervjuer att familjehemsföräldrarna verkade ha god insikt i de biologiska föräldrarnas betydelse för barnen och att detta inte behövde påverka deras roll som familjehemsföräldrar. Ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv framgår att barnets anknytning till familjehemsföräldrarna påverkas av hur barnets tidigare anknytning till de biologiska föräldrarna sett ut. Familjehemsföräldrarnas roll blir viktig för att barnet ska kunna lära sig att bygga upp nya relationer. Fosterföräldrarnas bemötande av barnet behöver präglas av mycket tålmod och mycket kärlek (Howe 1995).

Jämför man familjehemmets resonemang kring bemötandet av ungdomen respektive de yngre barnen så kunde vi se en del skillnader. När det gällde de yngre barnen så tog familjehemsföräldrarna en tydligare föräldraroll, medan det mer handlade om att vara en stöttande vuxen och förebild till tonåringen. Det handlade om att förbereda tonåringen inför vuxenlivet. Utifrån ett anknytningsperspektiv kan man i normalfall se att tonåringen successivt börjar frigöra sig från familjen och börja knyta andra viktiga relationer. Har tonåringen haft en trygg anknytning brukar det fungera att hitta en balans mellan självständighet och återvändande till den s.k. trygga basen. För de ungdomar som inte har haft en trygg anknytning kan det bli svårare att hantera de motstridiga känslor som utmärker tonåren vilket kan leda till ett destruktivt beteende (Broberg m.fl. 2006).

Vi kunde i intervjuerna ana en oro hos vissa av familjehemsföräldrarna, för om barnen skulle återvända helt till sina biologiska föräldrar. Vi förstod att detta kunde ha inverkan på huruvida de vågade ta barnen till sig känslomässigt. Oron kan också bero

på andra orsaker som t.ex. ovetskapen i vad ett återvändande kan komma att innebära för barnet.

Vi kunde se att de olika familjehemmen arbetade på olika sätt, framförallt när man jämförde dem som tog emot tonåringar med dem som tog emot yngre barn. Enligt vår uppfattning sågs de äldre barnen vara i ett större behov av engagemang på ett mer intensivt plan. Vår uppfattning var att familjehemsföräldrarna fick jobba mer för att nå fram till tonåringen. De yngre barnen verkade mer naturligt ha funnit en plats i familjen och där fick man jobba mer med kärlek, närhet och kommunikation. Barnets ålder vid placering kan ha stor betydelse för hur barnets behov ser ut och detta behöver familjehemsföräldrarna ta i beaktning. Vi kommer att gå in djupare och diskutera barnets ålder i ett annat avsnitt.

Ur ett utvecklingsekologiskt perspektiv kan man se att familjehemsföräldrarnas roll gentemot barnet och interaktionen dem emellan påverkas av omgivande faktorer. Man kan genom Bronfenbrenners modell beskriva det som att barnet, på en mikronivå, är medlem av två olika system, den biologiska familjens system och familjehemets system. Familjehemets system påverkar biologiska föräldrarnas system och omvänt. Detta sker på en så kallad mesonivå. Barnets tidigare anknytning samt hur relationen till de biologiska föräldrarna ser ut under den pågående placeringen påverkar hur barnets relationer utvecklas med familjehemmet. Likaså kan man säga att familjehemsföräldrarnas inställning och förhållningssätt påverkar de biologiska föräldrarnas system (Andersson B-E, 1986).

7.3 Skola och Socialt umgänge

”Min pappa har mördat två stycken! Det första han sa när han träffade sina kompisar”.

I detta avsnitt kommer vi att redovisa vad som framkommit i våra intervjuer när det gäller resonemanget kring skola och vilken social funktion den fyller. Vi kommer att titta på barnens förutsättningar i skolan utifrån en marginaliserad position som familjehemsplacerad.

Samtliga intervjupersoner lade stor vikt vid skolgång och den sociala grund som skapas genom skolan. Dock har vi märkt en viss skillnad i resonemanget när det gäller jämförelse mellan de yngre barnen och de äldre. En familj uttryckte att behovet av

skola och kompisumgänget växte när barnet kom upp i puberteten och att relationen med den biologiska föräldern då fick minska.

Alltså jag tror, att man måste sätta upp barnet på bordet, vad behöver det här barnet? För när man är liten, ja, då kanske man kan ha lite mer umgänge (med biologiska föräldrarna) för att man inte har kompisar i den utsträckningen, medan, titta på pojken, han är tretton år idag, jag menar kompisar är allt och fotbollen är allt. (Lena)

Vidare uttryckte de familjehem som tog emot ungdomar större kunskapsluckor hos barnen.

Skolan är ju jätteviktigt. Du måste ju hamna någonstans där det fungerar. De barnen som kommer till oss har ju oerhörda luckor. En del har ju intelligens nog att fixa det ändå och en del har det inte. Men de har väldiga luckor som måste repareras. Alla våra barn har vi ju fått jobba med stödundervisning och uppbackning i skolan. (Tina)

Ja, det är ofta. Det är många EVK (Elevvårdskonferens) på de här barnen alltså. Men där är jag väldigt tuff mot skolan också. Speciellt grundskolan, för där har de ett långtgående ansvar att fixa detta. En av killarna som bodde här som var lågbegåvad, han kämpade sig igenom sjuan och åttan och halva nian innan han fick en assistent. (Krister)

En familjehemsförälder från en mindre kommun beskriver hur de placerade tonåringarna försöker skapa sig en identitet bland kamraterna på den nya skolan:

Barnet ska skapa en image, antingen som snäll eller som elak eller som king, clown osv. Och där är det ju jätteviktigt att ha kontroll på skolan, att lärarna ringer utifrån vad det är som händer. Därför att där måste man slussas in i systemet, så att inte det barnet själv skaffar sig ett system (...) Sedan finns det ju den andra kategorin som backar tillbaka, vill egentligen inte vara med, osäker. Har inga kompisar, alla tittar på mej, varför gör dom det, därför att jag är

speciell osv. Det är jätteviktigt att hitta genvägar så att barnen kan komma in. Har de väl gjort det så blir de väldigt starka i sina roller. Alltså vänner i det läget är ju verkligen vänner. (Tommy)

Barnets osäkerhet samt kunskapsluckor kräver ett stort engagemang från både skolan och familjehemsföräldrarnas sida. För att ge barnet bättre förutsättningar i skolsituationen krävs också ett bra samarbete dem emellan. Detta uttrycktes av flera familjehem.

7.3.1 Skola och socialt umgänge utifrån tidigare forskning

I samtliga intervjuer lades stor vikt vid barnens skolgång både kunskapsmässigt och socialt. Gunvor Andersson uttryckte följande i sin intervju:

Klarar man bara skolan så har man liksom verktyg att ta sig ut i livet på egen maskin, men klarar man inte heller skolan så är det svårt. (G. Andersson)

Bo Vinnerljung (1996) har tagit del av studier från USA, där man betonar skolans och utbildningens stora betydelse för fosterbarnens framtid. Där menar man att skolan kan bidra till återförankring, känsla av tillhörighet samt normalisering och integrering.

Familjehemmen som tog emot ungdomar uttryckte att det fanns stora kunskapsluckor hos de placerade barnen. Detta har även bekräftats i den forskning vi tagit del av. Enligt Social rapport 2006 såg utbildningsstatistiken dystert ut för de familjehemsplacerade barnen. Det finns inga entydiga svar i forskningen på frågan varför det är så. En påverkande faktor kan vara att det finns okunskap från socialtjänstens sida i att stötta familjehemmet och barnet i skolsituationen. Vidare framkommer i SOU 2005:18 att målen med insatserna som berör barnets skolgång måste tydliggöras och att man från skolans sida behöver fokusera mer på inlärningsprocessen. I intervjun med Gunvor Andersson talade vi också kring vikten av att barnen fick stöd i utbildningssituationen. Hon resonerade kring eventuella faktorer som kunde ha en inverkan på de placerade barnens svårigheter i skolan men kom inte fram till något entydigt svar. Faktorer som enligt Gunvor Andersson skulle kunna påverka skolresultatet var barnets bakgrund, familjehemmet, att skolan inte ser barnens behov eller ger dem det extra stöd de behöver för att kompensera bristerna.

7.3.2 Analys

Utbildning och skola är, enligt forskningen, en viktig del i barns utveckling. I intervjuerna med familjehemmen ville vi undersöka deras syn på de placerade barnens skolgång och vilken betydelse de själva hade i form av att stödja och hjälpa barnen. Vår uppfattning var att familjehemmen var väl medvetna om betydelsen av att barnen fick stöd, både från familjehemmets och från skolans sida, i sin skolgång. De arbetade för att stärka barnens skolsituation. I ett av familjehemmen för tonåringar var man kritisk till hur skolan i vissa fall hanterade situationen. Vi förstod också, utifrån intervjuerna, att då det gällde barn som placerats i tonåren fanns det stora luckor i skolgången som de behövde hjälp med att ta igen. Familjehemmen var också delaktiga i skolan genom regelbunden kontakt med lärare samt besök i skolan. Även i ett av de familjehem som tog emot yngre barn, under skolåldern, diskuterade vi frågan. De ansåg också att det var viktigt att skolan fungerade bra och att det var av yttersta vikt att de såg till att barnen fick de bästa förutsättningar för att inläringen skulle fungera så bra som möjligt.

Ur ett ekologiskt synsätt kan man titta på skolan som ett av barnets mikrosystem. Barnets prestationer i skolan påverkas enligt det ekologiska synsättet inte enbart av det som sker i skolmiljön. Det har även betydelse vilket stöd barnet får i hemmiljön och vilken relation som finns mellan skolan och hemmet. Dessa relationer ingår i barnets mesosystem (Andersson B-E 1986). Gunvor Andersson nämner det ekologiska synsättet i sin intervju och ser skolan som en möjlighet för barn med bristande hemmiljö att hitta en förankring i samhället för att kunna klara sig bättre senare i livet.

7.4 Ålder

”Du har ju mer med dig ju äldre du är.”

I detta avsnitt kommer vi att redovisa vad som kommit fram i våra intervjuer när det gäller barnets anpassning och anknytning utifrån ålder. Resonemanget kring anknytning kunde enligt våra intervjuer se olika ut beroende av barnets ålder vid placeringen. Samtliga intervjupersoner var överens om att när det rör sig om yngre barn så hade anknytningen till fosterfamiljen en större betydelse.

Ett familjehem, som tagit emot ett barn som ettåring och senare ett barn i sexårsåldern, uttryckte att det var stor skillnad i anpassningen hos barnet. För det äldre barnet tog det betydligt längre tid att anpassa sig i den nya miljön. En tanke hos flera familjehem var att det äldre barnet har hunnit uppleva större brister hos föräldraförmågan och att det låg till belastning för barnet.

Ja, du har ju mer med dig ju äldre du är, bionätverkets vanor och ja, och dina egna vanor som kanske inte har blivit tillrättavisade utav bioföräldrarna beroende av hur mamman eller pappan har varit. (Lena)

Där hade det nog varit lättare att ta mindre barn, då har de inget med sig i bagaget inte så mycket i alla fall. Och då är de mer formbara och knyter mer an på ett annat sätt. (Krister)

En av familjehemssekreterarna menade att den tid då en placering anses som mest olämplig för barnet är då barnet är mellan två och fyra år gammal. En separation i den åldern är som allra känsligast för barnet. En annan familjehemssekreterare uttrycker att man måste ta barnets ålder i beaktning vid en placering.

Visst har åldern en betydelse, sen vad är tanken med placeringen. Är tanken med en ungdom sjuttonåring som har kommit lite fel i samhället. Kommer till ett familjehem som hjälper ungdomen att komma på rätt köl igen. Då fyller ju den placeringen sin funktion jämfört med om ett spädbarn blir placerat pga. olika saker, då knyter ju spädbarnet an till familjehemmet. (Anna)

När det gällde tonåringar uttryckte två familjehemssekreterare en viss problematik när det gäller anpassning till familjehemmet:

Tonårsplaceringar är ju också svårt, speciellt om de blir placerade när de är i övre tonåren, samtidigt som de då skall sparka ifrån, en normal process för en tonåring, skall de knyta an till den här familjen. (Gittan)

Oftast så måste man ha tonåringar, speciellt tonåringar, med på tåget, att de är motiverade till att bli placerade annars är det dömt att misslyckas från början. Ibland kan det vara att de har valt ut en familj som de vill bo hos och då kan det vara lättare att få det att fungera. En kompis förälder, en lärare eller så och då får man utreda och se om de räcker till. (Maggan)

7.4.1 Ålder utifrån tidigare forskning

I våra intervjuer framkommer att barnets ålder vid placering har betydelse för barnets anpassningsförmåga. Börjeson (se Vinterhed m.fl. 1981) beskriver barns anknytningsprocess utifrån dess ålder där han menar att barnets bindning till fosterföräldrarna är beroende av vilken ålder barnet är i vid placering. Barnets ålder vid placering hänger samman med hur stark anknytningen till de biologiska föräldrarna är och kan i sin tur påverka hur barnet knyter an till familjehemsföräldrarna. Barn under två år har lättare för att knyta an till fosterföräldrarna medan barn över fem år håller mer fast vid den starka anknytningen som finns till de biologiska föräldrarna. Lindéns forskning (1998) visar att även tonåringars anpassning påverkas av den tidiga anknytningen till biologföräldrarna och att de har behov av att knyta an till familjehemmet.

7.4.2 Analys

I våra intervjuer såg resonemanget kring anknytning olika ut beroende av om det rörde sig om ungdomar eller mindre barn. Enligt ett familjehem där man tagit emot barn i olika åldrar, upplevde de att det äldre barnet hade större svårigheter att anpassa sig i familjehemmet. Deras resonemang grundade sig i att de äldre barnen har hunnit uppleva mer svårigheter och kanske har haft en mer otrygg anknytning till de biologiska föräldrarna. Utifrån anknytningsteorin speglar samspelet mellan barnet och föräldern kvalitén på anknytningen. Dessa anknytningsmönster kan se olika ut och man kan dra slutsatsen att kvalitén på den tidiga anknytningen har en avgörande betydelse för barnets utveckling, dess personlighet samt skapandet av nya relationer. När barnet kommer upp i tonåren spelar den tidiga anknytningen stor roll för hur den unge hanterar balansgången mellan självständighet och behovet av en trygg bas att återvända till. Om tonåringen inte upplevt en trygg anknytning kan det bli besvärligt att hantera dessa

motstridiga känslor på rätt sätt. Enligt anknytningsperspektivet utvecklar barnet s.k. inre arbetsmodeller utifrån relationen till föräldrarna och andra personer i dess omgivning. Dessa menar man, genom interaktion med omgivningen, kan förändras både positivt och negativt under hela uppväxttiden (Broberg m.fl. 2003 & 2006). Detta resonemang betyder att barnet, genom nya vuxna förebilder hos familjehemmen, oavsett ålder, kan förändra sina inre arbetsmodeller.

7.5 Socialtjänstens funktion

”I den sorgen och smärtan, i amputationen av ett barn, då är det inte lätt, om man har en belastad utredartjänst, man hinner inte det!”

I detta avsnitt kommer vi att presentera de faktorer som handlar om vilken funktion socialtjänsten fyller. Vi kommer att titta på hur olika familjehemssekreterare organiserar sitt arbete, rekrytering samt hur handledningen och stöttning till familjehemmen kan se ut utifrån familjehemssekreterarnas och familjehemmens perspektiv.

7.5.1 Organisering

Vi har intervjuat familjehemssekreterare i tre olika kommuner och därigenom sett mer eller mindre tre olika arbetssätt. I två av kommunerna hade man organiserat sig så att familjehemssekreterarna enbart representerade familjehemmen medan socialsekreterarna representerade barnet och den biologiska familjen. En av kommunerna höll på att genomföra en organisationsförändring där familjehemssekreteraren skulle ha hand om hela ärendet, hon skulle representera både barnet, biologiska familjen samt familjehemmet. I denna organisation hade man ett större antal familjehemssekreterare. Tanken med omorganiseringen var bl.a. att man tror sig kunna ge den biologiska föräldern ett bättre och kontinuerligt stöd under hela placeringstiden för att därigenom även stötta barnet i relationen till den biologiska föräldern. Vidare uttryckte hon svårigheten att upprätthålla kontakten med de biologiska föräldrarna om man har en belastad utredartjänst. En tid efter placeringen av barnet kanske nya akuta ärenden dyker upp vilket försvårar arbetet med de biologiska föräldrarna. Hon menar att svaga föräldrar kan tappas bort och försvinna utan stöd från socialtjänsten.

I de två andra kommunerna arbetade man utifrån att familjehemssekreteraren huvudsakligen skötte rekryteringen, placeringen och kontakten med familjehemmen. Tanken med detta arbetssätt var att man ska kunna ge ett större stöd till familjehemmet. Tre av familjehemmen stöttade och talade mest för denna organisationsform. Familjehemmen upplevde att de blev mer lyssnade på, det fanns mer utrymme och tid samt att det lades större vikt vid handledning åt familjehemmen. Det familjehem som talade mer för den andra organisationsformen menade att kommunikationen mellan familjehemssekreteraren och socialsekreteraren ibland kunde vara bristfällig.

7.5.2 Rekrytering

Alla familjehemssekreterarna talade om att det var brist på familjehem och att detta ibland kunde påverka möjligheten att göra en god matchning. När det gäller rekrytering av familjehem arbetade man så i en kommun att man utredde familjehemmet först när det blev aktuellt med en placering. Motivet bakom var att spara tid och onödigt arbete då många utredda familjer blev otåliga och sökte uppdrag i andra kommuner. Familjehemssekreterarna i de olika kommunerna nämnde många gemensamma faktorer när det gällde krav och kvalitet på familjehemmen. Det rörde sig mycket om att familjen ska ha en trygg och stabil grund vad gällde partnerskap, ekonomi och boende. Barnet ska kunna platsa i familjen utan att man behöver göra alltför stora förändringar. Man sökte egenskaper som engagemang, rätt inställning, medvetenhet, värme och ett gott hjärta. I en kommun poängterade man speciellt vikten av en tro på förändring. Det är viktigt att familjehemmet har en tro på förändring hos den biologiska föräldern och att inte fastna i ett negativt mönster.

Vissa familjehem har ju haft uppdrag sedan flera år tillbaka, och de är väldigt förgäde av den relationen de kanske har haft med vårdnadshavaren. Och tycker att, ah inte den igen, oh vad jobbigt och kom inte här nu och utöka umgänget. Alltså där måste man ju verkligen prata om det här om en tro på förändring. Kan barnet förändras, kan Ni förändras så måste ni också ha en tro på att vårdnadshavaren kan förändras och vill förändras. (Bea)

Det är även viktigt att familjehemmen tar uppdraget av rätt anledning. I alla kommunerna är man noga med att ge information om vad det innebär att vara

familjehemsförälder och vilka krav som ställs på det tilltänkta familjehemmet. Det sker genom återkommande möten där dels familjehemssekreteraren informerar hur det fungerar att vara ett familjehem, vilka förväntningar som finns samt vilka riktlinjer som måste följas. Det tilltänkta familjehemmet får i sin tur möjlighet att ställa frågor och tala om sina förväntningar. Om familjen därefter fortfarande är intresserad av att ta uppdrag som familjehem så följer en djupintervju enligt Kälvestensmetoden. Detta är en metod som användes av familjehemssekreterarna från alla de tre kommuner som vi intervjuade. Metoden innebär att man tittar på familjen utifrån ett tregenerationsperspektiv. Djupintervjun tolkas sedan hos en psykolog för att familjehemssekreteraren därefter ska kunna ta ett beslut om lämpligheten hos familjen. Familjehemssekreterarna i alla kommunerna poängterade vikten av att matcha barn och familjehem för att få en välfungerande placering.

7.5.3Handledning, utbildning och stöttning

Det fanns det en medvetenhet hos alla familjehemmen samt familjehemssekreterarna, att handledning var viktigt och nödvändigt för att familjehemmen skulle klara av sina uppdrag på ett bra sätt. Vi har i studien undersökt vilken handledning och vilket stöd som erbjuds från socialtjänsten samt hur familjehemmen ser på samarbetet med socialtjänsten.

Handledning av familjehemmen kunde se lite olika ut i de olika kommunerna. I en kommun såg man uppföljningen, var tredje månad, som det tillfälle man hade handledning på. Utöver det kunde man ha handledning vid behov. I en kommun hade man handledning en gång i månaden då olika familjehem kunde mötas och prata om sina uppdrag. Parallellt med den sortens handledning anordnade man utbildningar av olika slag.

De olika familjehemssekreterarna berättade även att Skåne har en egen gemensam familjehemsgrupp som anordnar en utbildning på våren och en på hösten varje år. Där sker storföreläsningar med olika inriktningar som passar olika familjehemskonstellationer. Det kan handla om tonårsplaceringar, släktingplaceringar, småbarnsplaceringar, ensamkommande barn osv. Vi ställde även frågor till familjehemmen, om i vilken utsträckning handledning, utbildning och stöd erbjuds från socialtjänsten. Det fanns både positiva och negativa reaktioner på stödet från socialtjänsten:

Bara det att ha ett telefonnummer och veta att vad som än händer kan vi bara ringa henne och hon har tid för oss. Hon är till för oss och insatt i våra liv.
(Lena)

Nu går vi på något som kallas handledning, men det är ingen handledning, alltså de ser det som handledning, det handlar mer om att träffas och dela erfarenheter. (Krister)

Vissa av familjehemmen sökte extern handledning och ett familjehem valde även att bekosta det själv. Vissa tyckte att den handledningen gav mer samt att extern handledning blev mer opartisk och anonym. Ett utav de familjehemmen som hade arbetat en längre tid hade själva, tillsammans med andra familjehem, arbetat för att få igång handledning. De hade nu haft handledning, som betalades av kommunen, i fem år och var mycket nöjda med det.

7.5.4 Socialtjänstens funktion utifrån tidigare forskning

Det fanns olika synpunkter hos våra intervjupersoner om vilken typ av organisering som fungerade bäst. Dock var de flesta av familjehemmen mest positivt inställda till att familjehemssekreterarna enbart representerade familjehemmen. Börjeson & Håkansson (1990) kan se en viss fara med att ha en alltför professionell indelning av arbetsuppgifterna. Det kan finnas en risk när socialarbetaren endast har hand barnet och den biologiska familjen att de biologiska föräldrarna tappas bort efter placeringen. De har genom sin forskning kunnat se skilda tolkningar hos familjehemssekreterare och utredningssekreterare när det gäller synen på den biologiska familjen, barnet och fosterfamiljen. Vidare menar de att man har mycket att vinna på att låta familjehemssekreteraren ha ett mer övergripande ansvar när det gäller arbetet med både den biologiska familjen, barnet och fosterfamiljen. De betonar vikten av att fortsätta arbeta med de biologiska föräldrarna även under barnets placering. Gunvor Andersson nämner också i sin intervju vikten av att socialtjänsten fortsätter att jobba med föräldrarna även efter placeringen av barnet.

Alla de familjehem och familjehemssekreterare vi talade med lade stor vikt vid stöd, handledning och utbildning. I SOU 2005:81 skriver man att socialnämnden har ett

ansvar att se till att familjehemmet har tillräcklig förmåga för att hjälpa det placerade barnet. Där konstateras även att kommunerna har olika möjligheter att erbjuda familjehemmen utbildning. I utredningen framkommer att det även är viktigt att tillhandahålla utbildning eftersom det kan ge familjehemmen den kunskap de behöver för att kunna möta barnen och deras föräldrar. Genom tillgång till stöd är det lättare för familjehemmen att orka med sitt uppdrag och på så sätt också kunna ge bra vård.Handledningen kan bidra till en ökad förståelse och insikt hos familjehemmen och genom det minska känslan av stress och otillräcklighet som ibland kan förkomma.

7.5.5 Analys

Vi kunde genom intervjuerna med familjehemssekreterarna få del av olika sätt att organisera arbetet kring familjehemsplaceringar. Utifrån intervjuerna har vi också kunnat se vissa motsättningar i hur familjehemmen resonerar och det som kommer fram i forskningen. De flesta intervjuade familjehemmen hade en positiv inställning till en mer uppdelad organisering av familjehemsarbetet. I Börjesons & Håkanssons (1990) forskning kan uppdelningen av arbetet medföra att de biologiska föräldrarnas betydelse förringas när placeringen är utförd. De nämner även vissa skillnader mellan de olika befattningarna gällande synen på den biologiska familjen, barnet och familjehemmet. Detta synsätt bekräftades av den familjehemssekreterare som arbetade med inriktning mot både de biologiska föräldrarna, barnet och familjehemmet. De familjehemssekreterare som arbetade med enbart familjehemmen poängterade tydligt att de arbetade nära och hade ett gott samarbete med utredningssekreterarna. Detta kanske kan kompensera de brister som Börjeson och Håkansson ser i uppdelningen av ansvaret.

Alla de familjehem och familjehemssekreterare vi talade med lade stor vikt vid stöd, handledning och utbildning och ansåg det som nödvändigt för att familjehemmen skulle klara av sina uppdrag på ett bra sätt. Vi fann även att alla de kommuner vi varit i kontakt med försåg familjehemmen med någon form av handledning och utbildning. Dock uppgavs olika omdömen, från familjehemmen, av den handledning och utbildning som kommunerna bistod med.

Utifrån ett utvecklingsekologiskt perspektiv kan man placera in socialtjänsten och familjehemssekreterarnas funktion inom barnets exosystem. Hur kommunerna väljer att organisera familjehemsvården har en indirekt påverkan på barnet och dess utveckling.

Vi har i vår studie fått ta del av olika sätt att organisera arbetet och också vilka för- och nackdelar det kan innebära för familjehemmen. I detta system ryms vilket stöd socialtjänsten kan erbjuda i form av handledning, stöttning och utbildning till familjehemmen men också hur man arbetar med de biologiska föräldrarna. I exosystemet ryms också vilken tid och vilka resurser familjehemssekreterarna har till sitt förfogande. På makronivå tas sedan de politiska beslut som påverkar verksamheten och hit hör också de värderingar som finns i vårt samhälle som i sin tur präglar hur socialtjänsten är utformad och det arbete som bedrivs på exonivå. De här båda systemen finns inte i barnets direkta närhet men de har ändå en indirekt påverkan på barnet.

8 Slutdiskussion

I detta avsnitt kommer vi att diskutera studiens resultat utifrån våra frågeställningar samt redogöra för de egna reflektioner som gjorts. Vårt syfte var att undersöka vilka faktorer som enligt familjehem och familjehemssekreterare har betydelse för en välfungerande familjehemsplacering. Av resultatet kan man utläsa att störst vikt lades vid relationen mellan barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna, familjehemmets funktion utifrån förhållningssätt och förmåga att tillgodose barnets behov, barnets ålder, skolsituation samt socialtjänstens funktion.

Vi kunde utifrån våra intervjuer konstatera att flera av de faktorer som intervjupersonerna lade störst vikt vid var de samma som lyftes fram inom forskningen. Vi har därmed kunnat dra slutsatsen att det fanns en stor medvetenhet både hos familjehemssekreterarna och hos familjehemmen om vad som är betydelsefullt för barnet vid en familjehemsplacering. Det relationsorienterade synsättet präglade inställningen hos både familjehemmen och familjehemssekreterarna. I dagens familjehemsvård dominerar det relationsorienterade synsättet men för inte så länge sedan hade man ett mer behovsorienterat förhållningssätt. Då kan man ställa sig frågan: Kommer det relationsorienterade synsättet som dominerar forskningen och det sociala arbetet idag även att gälla i framtiden?

De intervjuade familjehemmen uttryckte stor kunskap om hur de skulle bemöta de placerade barnens behov och vilket förhållningssätt de skulle ha. De fick stöd från socialtjänsten i form av handledning och viss utbildning. Vi har dock reflekterat, rent allmänt, över om den kunskapen räcker i de fall där barnen har en svår problematik bakom

sig. Forskningen har påvisat att alla kommuner inte har samma möjligheter att erbjuda utbildning till familjehemmen. Det framkom även från flera familjehem att socialtjänstens organisering av familjehemsarbetet påverkade i vilken utsträckning handledning erbjöds.

Utifrån våra intervjuer med familjehemssekreterarna förstod vi att dessa hade höga ambitioner i sitt arbete med familjehemsvården. Vår uppfattning var att flertalet av familjehemssekreterarna var ganska tillfreds med sina arbetsförhållanden men någon påpekade att arbetsbelastningen ibland kunde vara hög. Vi gör återigen en allmän reflektion huruvida ambitionen med arbetet går ihop med realiteten. Är det möjligt att leva upp till krav och intentioner då kanske tid och resurser är begränsade?

Vi upplever att vi genom intervjuerna fått goda kunskaper om vad som är betydelsefullt för en välfungerande familjehemsplacering. Det finns dock inga definitiva svar på vilka faktorer som är avgörande för utfallet av en familjehemsplacering, forskningen är och förblir föränderlig likt det samhälle vi lever i. Vi kommer med stort intresse att följa utvecklingen inom familjehemsvården framöver.

Bilaga 1. Intervjuguide

Vilka faktorer spelar in för att barnen ska klara sig bra i framtiden?

Barnet

Barnets ålder vid placering

Mönster i anpassningsförmågan hos barnet.

Rollen som fosterbarn (vilken roll tar barnet)

Hur bearbetar barnet tidigare upplevelser

Sociala resurser, skola, kamrater

Anledning till placering, tidigare placeringar, avbruten placering

Socialtjänsten

Begränsningar (tid, resurser)

Organisering kring arbetsfördelning

En god samverkan mellan socialtjänst och familjehem.

Tvång/samtycke vid placering (Underliggande tvång).

Matchning av familjehem och det placerade barnet.(kultur, etnicitet, kön, ålder, närhet)

Uppföljning av insats

Rekrytering, Nätverk, adoption, ensamkommande barn osv

Familjehemmet

Familjetyp

Utbildning (PRIDE, Kälvesten)

Handledning

Motiv för att ha fosterbarn

Samarbete med biologiska föräldrar

Samarbete med socialtjänsten

Förändring till följd av att ta emotfosterbarn

Relationer

Barnets relation med de biologiska föräldrarna

Familjehemmets relation med de biologiska föräldrarna

Syskonrelationer.

Barnets tidigare relation till de biologiska föräldrarna.

Bilaga 2.

Hej,

Vi heter Katja Thörnberg och Eva Axelsson. Vi studerar 6:e terminen på Socionomprogrammet vid Socialhögskolan i Lund.

Under vår avslutande kurs för terminen håller vi på att skriva vår C-uppsats.

Vårt ämnesval är att titta närmare på familjehem och vilka faktorer det är som spelar in för att en sådan placering skall bli positiv för barnet och dess utveckling.

En viktig del i vårt arbete utgörs av att vi får möjligheten att ta del av era personliga erfarenheter inom området. Vi är därför mycket tacksamma över att vi får ta er tid i anspråk.

Vi kommer att intervjua er vid ett tillfälle och intervjun beräknas ta cirka en timme. Era uppgifter kommer endast att användas till vår studie och vi kommer att bevara er anonymitet.

När uppsatsen är klar kommer ni att ges möjlighet att läsa den.

Vår handledare på Socialhögskolan heter Claes Levin. Telefon: 046-2223163

E-mail: claes.levin@soch.lu.se

Med vänliga hälsningar

Katja Thörnberg och Eva Axelsson

Katja Thörnberg

E-mail: katjakarlsson@hotmail.com

Telefon: 070-9696256

Eva Axelsson

E-mail: evaaxelssons@hotmail.com

Telefon: 0730-750785

Referenser

Litteratur:

Abrahamsen, G. (1999) *Det nödvändiga samspelet*. Lund; Studentlitteratur

Andersson, B-E. (1986) *Utvecklingsekologi* Lund; Studentlitteratur

Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.

Appelberg (1993) *Om familjehemsvård, Möte mellan forskare och praktiker*, Stockholm: Allmänna Barnhuset.

Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö. Liber AB

Bergman, A. (2007) *Ett gott hem: Normer för en lämplig fosterbarnsplacering, Barnavårdsnämndens praktik i Växjö 1926-1935*, Rapportserie i socialt arbete, nr 3, 2007, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö universitet

Broberg, A, Almqvist, K & Tjus, T (2003) *Klinisk barnpsykologi. Utveckling på avvägar*. Stockholm; Natur och Kultur

Broberg, A, Granqvist, P, Ivarsson, T & Risholm Motander, P (2006) *Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm; Natur och Kultur

Börjeson, B. & Håkansson, H. (1990) *Hotade, försummade, övergivna – är familjehemsplacering en möjlighet för barnen?* Stockholm: Rabén & Sjögren

Falk, L (2006) *1900-talets barnavård: En studie i två kommuner av lagstadgade professioner hos förtroendevalda i barnavården från början av 1900-talet samt av socialarbetarkårens utveckling under 1900-talets andra hälft*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, Forskningsrapport nr 137

Hagbard, S. (1993) *Om familjehemsvård, Möte mellan forskare och praktiker*, Stockholm: Allmänna Barnhuset.

Howe, D. (1995) *Attachment Theory for Social Work*. Hampshire: Palgrave

Höjer, I. (2001) *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.

Klefbeck, J. & Ogden, T. (2003) *Barn och nätverk. Ekologiskt perspektiv på barns utveckling och nätverksterapeutiska metoder i behandlingsarbete med barn*. Malmö: Liber

Linden, G. (1998) *Att bli fosterbarn i tonåren. Om frigörelsen från internaliserade föräldraobjekt*. Stockholm: Almqvist & Wiksell

Lundström, T. (1993), *Tvångsomhändertagande av barn: En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Rapport i socialt arbete nr 61 – 1993
Stockholms Universitet – Socialhögskolan

Lönnroth, L. (1991) ”Barnens rätt – rätten till barnen”, i (red.) Kajsa Ohrlander, *Barnahuset: om räddningsanstalter, barnhem, idiotanstalter, upfostringsanstalter i Norden från 1700-talet till våra dagar*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Sköld, J. (2006) *Fosterbarnsindustri eller människokärlek: Barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890-1925*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Vinnerljung, B (1996), *Fosterbarn som vuxna*, Lund: Arkiv förlag

Vinterhed m.fl. (1981), *Barn i kris*, Stockholm: Almqvist & Wiksell

Offentliga utredningar:

Socialstyrelsen, (2008) *Ändringar i regler om skydd eller stöd för barn och unga inom den sociala barn- och ungdomsvården m.m.* Meddelandeblad mars 2008

Social rapport 2006 Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2005:18 *Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården* Stockholm

Internetkällor:

Allt om familjehem (2007) ”Vem behöver bo i familjehem” (elektronisk)

<<http://www.alltomfamiljehem.se/vem-behoever-bo-i-familjehem.html>> (2008-03-27).